

Child Rights Journal

2023; 5(17): 65-90

Journal Homepage: <http://childrightsjournal.ir>

International Think Tank of
Human Dignity

The Iranian Association of
Medical Law

The Iranian Association of
Child Rights

Children's Health Rights and Cyber Space

Raheleh Hashemzadeh Musaabadi¹, Hossein Hosseinzadeh², Zeinab Pourkhaqani Shahrzaei^{3*}

1. Department of Criminal Justice and Criminology, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2. Department of Geography and Urban Planning, Isfahan State University, Isfahan, Iran.

3. Department of Public International Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The right to education, the right to health, the right to personal security, and the right to have fun are the rights necessary for the growth and development of the child, and nowadays it is strongly related to the digital space. Nowadays, the virtual space is a right and also a tool to achieve other rights. Cuckoo Among them, freedom of expression, participation and education is recognized and protected.

Method: To carry out this research, descriptive and analytical research methods are used while using legal documents and library resources and from by studying the books and theses, articles available in this field and extracting them and using databases and internet resources to collect information and analyze the issue.

Results: The purpose of this research is children's health rights and virtual space.

Conclusion: Virtual, media and virtual networks are for the child to benefit from his rights, especially the right to education.

Keywords: Child Health; Cyberspace; Child Health Rights

Corresponding Author: Zeinab Pourkhaqani Shahrzaei; **Email:** poorkhaghan@gmail.com

Received: October 05, 2022; **Accepted:** February 28, 2023

Please cite this article as:

Hashemzadeh Musaabadi R, Hosseinzadeh H, Pourkhaqani Shahrzaei Z. Children's Health Rights and Cyber Space. *Child Rights Journal*. 2023; 5(17): 65-90.

انجمن علمی حقوق کودک ایران

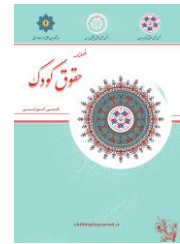
انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

انجمن علمی حقوق کودک ایران

فصلنامه حقوق کودک

دوره پنجم، شماره هفدهم، بهار ۱۴۰۲، صفحات ۶۵-۹۰

Journal Homepage: <http://childrightsjournal.ir>

حقوق سلامت کودک و فضای مجازی

راحله هاشم‌زاده موسی‌آبادی^۱، حسین حسین‌زاده^۲، زینب پورخاقانی شهرضایی^{۳*}

۱. گروه جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان) دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
۲. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۳. گروه حقوق بین‌الملل عمومی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: حق بر آموزش، حق بر سلامت، حق بر امنیت شخصی و حق بر تفریح و سرگرمی حقوق ملزم با رشد و تعالی کودک است و امروزه به شدت با فضای دیجیتال مرتبط می‌باشد. امروزه فضای مجازی به عنوان یک حق و نیز ابزار تحقق سایر حقوق، از جمله آزادی بیان، مشارکت و آموزش مورد شناسایی و حمایت قرار گرفته است.

روش: برای انجام این تحقیق از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی ضمن بهره‌گیری از اسناد حقوقی و منابع کتابخانه‌ای و از طریق مطالعه کتب و پایان‌نامه‌ها، مقالات موجود در این زمینه و فیشبرداری از آن‌ها و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و منابع اینترنتی نسبت به جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل موضوع اقدام شده است.

یافته‌ها: هدف از انجام این تحقیق حقوق سلامت کودک و فضای مجازی می‌باشد.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر برخی از بسترهای موجود در فضای مجازی، رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی به منظور بهره‌مندی کودک از حقوق خود به ویژه حق بر آموزش می‌باشد.

واژگان کلیدی: سلامت کودک؛ فضای مجازی؛ حقوق سلامت کودک

نویسنده مسئول: زینب پورخاقانی شهرضایی؛ پست الکترونیک: poorkhaghan@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۹

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Hashemzadeh Musaabadi R, Hosseinzadeh H, Pourkhaqani Shahrzaei Z. Children's Health Rights and Cyber Space. Child Rights Journal. 2023; 5(17): 65-90.

مقدمه

تجربه و آموخته‌های سالیان دراز ارتباط با کودکان و نوجوانان این باور را ایجاد نموده است که کودک و نوجوانان و خانواده بدون مسأله وجود ندارد و هر فرصت می‌تواند موجب مسأله تازه‌ای در خانواده باشد (۱). همگام با توسعه و گسترش فضای مجازی در جهان و بهره‌مندی از مزایای آن، دولت‌ها با مشکلات و چالش‌های عدیده‌ای در زمینه حق بر سلامت کودکان در فضای مجازی مواجه شده‌اند. فضای مجازی همان اندازه که خدمت بشر می‌باشد، توانسته است موجبات ضرر و زیان‌های هنگفتی را فراهم کند. لازم به ذکر است که فقر سواد رسانه‌ای در بین کاربران فضای مجازی از مهم‌ترین علل آسیب‌پذیری کاربران به ویژه کودکان شده است (۱). ابعاد دوگانه فضای مجازی، پیامدهای مثبت و منفی را می‌تواند برای کودکان به ارمغان بیاورد، لذا این امر موجب می‌شود که دولت‌ها این دغدغه را داشته باشند که همه شهروندان به ویژه کودکان بتوانند ضمن بهره‌مندی از ظرفیت‌های مثبت فضای مجازی از خطرات آن در امان بمانند (۲). فضای مجازی نقش مهمی در آموزش و اطلاع‌رسانی کودکان ایفا می‌کند و از این حیث بسیار مفید است، ولی این بدان معنا نیست که تمامی اطلاعات موجود در بستر فضای مجازی می‌تواند در اختیار کودکان و نوجوانان قرار بگیرد. حق بر آموزش، حق بر سلامت، حق بر امنیت شخصی و حق بر تفریح و سرگرمی حقوق ملزم با رشد و تعالی کودک است و امروزه به شدت با فضای مجازی مرتبط می‌باشد. امروزه فضای مجازی به عنوان یک حق و نیز ابزار تحقق سایر حقوق، از جمله آزادی بیان، مشارکت و آموزش مورد شناسایی و حمایت قرار گرفته است. عدم آسیب روانی یکی از حقوق کودکان و حمایت از آنان می‌باشد و ضررزدن به کودک توسط هر فردی ممنوع است و بر پایه حاکمیت قاعده مزبور، بزهدار و مجرم ملزم

به تأییدیه و ترمیم و جبران کلیه خسارات به کودک اعم از مادی و معنوی می‌باشد، چراکه بر طبق این قاعده هیچ‌گونه ضرر و زیانی اعم از جسمی و روحی روانی نباید جبران‌نشده باقی بماند، چنانکه اگر فردی عمداً یا سهواً در بستر فضای مجازی شخصی را مورد سوءاستفاده قرار دهد یا موجب هتک حیثیت او شود، بر اساس این قاعده باید جبران خسارت کند (۳). ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر، حفظ و حمایت از حریم خصوصی افراد را مورد توجه قرار داده است و اعلام می‌دارد هیچ‌یک از آحاد بشری حق مداخله در زندگی شخصی و خانوادگی و مزاحمت بدون رضایت و از روی ستم را نداشته و در صورت تعرض به قلمرو شخصی و هتک حیثیت، شایسته برخورداری از حمایت‌های قانونی مراجع قضایی است. همچنین ماده ۵۸ قانون تجارت الکترونیک به حفظ داده‌ها و اطلاعات اشخاص و افراد در بستر فضای سایبری تأکید و مقرر کرده است که ذخیره، پردازش و یا توزیع داده پیام‌های شخصی مبین ریشه‌های قومی یا نژادی، دیدگاه‌های عقیدتی، مذهبی، خصوصیات اخلاقی و داده پیام‌های راجع به وضعیت جسمانی، روانی و یا جنسی اشخاص بدون رضایت صریح آن‌ها به هر عنوان غیر قانونی است. صادقی (۱۳۹۷ ش.) در تحقیقی تحت عنوان راهکارهای حقوقی صیانت از حریم خصوصی کودکان و نوجوانان در فضای مجازی با تأکید بر چالش‌های حقوقی بیان داشته‌اند که توجه به کودکان و نوجوانان قسمتی از فرآیند توسعه و منافع ملی کشورها محسوب می‌گردد. در همین خصوص اتخاذ تدابیر حقوقی در راستای حمایت از کودکان امری حیاتی به نظر می‌آید. امروزه با گسترش و همه‌گیر شدن فضای مجازی در جوامع مختلف نقش آن در زندگی اشخاص بسیار گسترش یافته است. فضای مجازی در کنار تمامی نقاط مثبت خود دنیای نوینی را در برابر مجرمان گشوده است که حمایت از شهروندان

ویژگی‌های مشکلات فضای مجازی که هشدار جدی برای جوامع امروزی است رو به روشن شدن با دسته‌بزرگی از مجرمان نوجوان است که بعضاً به سن مسئولیت کیفری نرسیده‌اند، در حالی که جرائم ارتكابی و مشکلات و مسائل آنان در عرصه اینترنت از نظر صدمه و آسیب بسیار گسترده‌تر از فضای سنتی می‌باشد. بنا بر آنچه گفته شد، باید اذعان داشت فضای مجازی چالش‌های نگران‌کننده‌ای را در خصوص کودکان و نوجوانان به وجود آورده است، لذا قانونگذار باید اولاً حق دسترسی کودکان و نوجوانان را به فضای مجازی مورد بررسی قرار داد (۶). در این خلال ماده شماره ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و همچنین ماده شماره ۱۵ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی و اجتماعی فرهنگی به منزله مهم‌ترین اسناد به حق مشارکت فرهنگی که متضمن حق دسترسی به اینترنت است اشاره کرده‌اند. در اسناد و دستورالعمل‌های سازمان یونسف نیز به موضوع صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی به طور ویژه توجه شده است، بدین‌منظور تحقیق حاضر به دنبال حقوق سلامت کودک و فضای مجازی بود.

روش

برای انجام این تحقیق از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی ضمن بهره‌گیری از اسناد حقوقی و منابع کتابخانه‌ای و از طریق مطالعه کتب و پایان‌نامه‌ها، مقالات موجود در این زمینه و فیشبرداری از آن‌ها و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و منابع اینترنتی نسبت به جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل موضوع اقدام شده است.

یافته‌ها

۱. فضای مجازی: با وجود توسعه فراگیر کاربرد و آثار فضای مجازی در سطوح مختلف زندگی بشری در عصر

جوامع در برابر خطرات آن مستلزم تصویب قوانین خاص و کارآمدی می‌باشد. اساساً کودکان و نوجوانان به عنوان قشر ضعیف و آسیب‌پذیر جوامع به دلیل عدم شناخت مناسب و صحیح از فضای سایبری در معرض آسیب و خطرات بیشتری، از جمله نقض حریم خصوصی قرار دارند. حریم خصوصی در فضای مجازی دربردارنده مفاهیمی، از جمله جمع‌آوری اطلاعات شخصی، جستجو داده‌ها، حمایت از داده‌های شخصی حساس، پردازش داده‌ها نمونه‌های از مفاهیمی می‌باشند که با توجه به مقتضیات زمانه و ضرورت جوامع امروزی به مجموعه حریم خصوصی راه پیدا نموده‌اند. هرزه‌نگاری و همچنین نقض حریم خصوصی کودکان در فضای مجازی و در سطح گسترده‌ای صورت می‌پذیرد (۴) و به موجب آن توریسم جنسی کودکان در گذر زمان گسترش می‌یابد. استفاده از فضای مجازی کودکان و نوجوانان را در شرایط بزه‌دیدگی آنلاین قرار داده است. در راستای تحقق این امر حمایت از کودکان در مقابل بزه‌دیدگی در کنار سایر حمایت‌های حقوق بشری مستلزم تدوین قوانین کیفری خاصی می‌باشد، لذا تدوین اسناد بین‌المللی، از جمله کنواسیون جرائم سایبری، حکایت از این ضرورت بین‌المللی دارد (۵). در این خصوص در بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ چنین بیان شده است که در انجام هر اقدامی که به نوعی به کودک مربوط می‌شود، چه در بخش عمومی خصوصی، اداری، غیر اداری و یا هر بخش دیگری رعایت نفع و تأمین سلامت کودک بر سایر مسائل تقدم دارد. همچنین در ماده ۱۶ کنواسیون مذکور چنین بیان شده است که محدوده شخصی و خصوصی هیچ کودکی قابل تعرض نیست. این محدوده که شامل همه جوانب مربوط به امور خانوادگی، مسکونی، حیثیتی و مکاتبات شخصی است نباید به طور عمد و یا غیر قانونی آسیب ببیند. یکی از

تعاریف فضای مجازی بستری جهانی و فرامرزی برای پردازش داده‌های مختلف معرفی شده است. همچنین این تعاریف مؤید این نکته و مؤلفه هستند که فضای مجازی محیطی دیجیتال شامل پردازنده‌ها و بسترهای گوناگون، از جمله اینترنت است (۸). بنابراین از مجموعه این تعاریف می‌توان نتیجه گرفت که به طور کلی فضای مجازی حوزه دیجیتال جهانی از شبکه‌های وابسته به هم و همچنین شبکه‌های تعاملی، از جمله اینترنت و سایر شبکه‌های مخابراتی و پردازنده‌هایی است که برای انتقال، تولید یا حفظ و حذف اطلاعات گوناگون از آن استفاده می‌شود. تصور زندگی در هزاره سوم بدون اینترنت و حضور شبکه‌های اجتماعی بسیار سخت و غیر قابل باور و تلقی است (۱).

۱-۱. فضای سایبری (اینترنت و شبکه‌های اجتماعی):

فضای سایبر در معنای عام آن به عنوان مجموعه تعامل‌های انسان‌ها از طریق رایانه و فناوری‌های نوین ارتباطات بدون در نظر گرفتن زمان و مکان به کار برده شد. محیط سایبر، محیطی مخفی است و افراد مستعد بزهکاری را به سمت فضای مجازی می‌کشاند (۱). فضای سایبر با بازنمایی گرافیکی از داده‌ها از نظام‌های رایانه‌ای است. در واقع اینترنت دروازه فضای سایبر است، اما فضای سایبر با ویژگی‌هایی چون میزان و چگونگی دسترسی راهبری فعالیت اطلاع‌یابی بالندگی و اعتماد شناخته می‌شود. نگرش فناورانه به فضای سایبر به مؤلفه‌هایی چون سخت‌افزار، نرم‌افزار کیفیت و کمیت انتقال داده‌ها و تعامل در شبکه می‌پردازد (۹)، در حالی که رویکرد روان‌شناسانه، اجتماعی و حقوقی در قالب مقوله‌هایی چون فضای ذهنی، الگوی رفتاری انسان و رایانه تخیل هویت و شخصیت به مرز بین واقعیت و خیال و مانند آن توجه می‌کند دیدگاه جامعه‌شناسانه درباره فضای سایبر نیز به دلیل پرداختن به جماعت‌های برخط شبکه‌های اجتماعی

حاضر تاکنون تعریف واحد و اتفاق نظری از این عبارت ارائه نشده است. با این حال تعاریف متعددی توسط افراد یا سازمان‌های مختلف جهت شفاف‌سازی ظرفیت‌ها و ویژگی‌ها و چپستی این فضا ارائه شده است. برای مثال در فرهنگ لغت دپارتمان دفاع ایالات متحده در تعریف فضای مجازی عنوان شده که فضای مجازی یک دامنه و بستر جهانی در محیط اطلاعاتی است که با بهره‌گیری از زیرساخت‌های فناوری اطلاعات مانند شبکه‌های مخابراتی، اینترنت، رایانه و دیگر پردازنده‌های وابسته به هم اقدام به کنترل و پردازش داده‌های مختلف می‌کند (۷). همچنین سازمان امنیت مجازی ایالات متحده و روسیه نیز در تعریف فضای مجازی بیان کرده‌اند که فضای مجازی بستری برای حفظ و نگهداری، انتقال، حذف و تولید اطلاعات مختلف است. از دیگر تعاریف ارائه‌شده درباره فضای مجازی می‌توان به این موارد اشاره کرد که فضای مجازی عبارت است از مجموعه ارتباطات درونی انسان‌ها از طریق رایانه و وسایل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی. به تعبیر دیگر، فضای مجازی، فضای است که در آن فعالیت‌های مختلف در ابعاد داده‌ورزی و اطلاع‌رسانی، ارتباطات و ارائه خدمات، مدیریت و کنترل از طریق سازوکارهای الکترونیکی و مجازی صورت می‌پذیرد. در تعریف دیگری از فضای مجازی آماده است: مجموعه‌ای از انتقال و ذخیره داده‌ها یا الکترونیکی است که بخش عمده و مهمی از آن را اینترنت تشکیل داده است (۳). فضای مجازی ویژگی‌های را دارا می‌باشد که اصلی‌ترین آن‌ها گسترده‌بودن جهان شمول بودن، پوشیده بودن و گزینشی بودن اطلاعات می‌باشند، هرچند تعاریف متعددی برای این عبارت ارائه شده است، اما می‌توان با استفاده از مجموعه این تعاریف و مد نظر قراردادن شباهت‌های آنان با یکدیگر به استانداردهای مشخصی در تعریف فضای مجازی رسید، از جمله آنکه در تمامی این

سایبر و آثار اجتماعی تعامل انسان و رایانه حائز اهمیت است. اما، این دربرگیرنده تمامی رویکردهای موجود نیست. با توجه به بررسی سنجه‌های گوناگون از تعریف فضای سایبر می‌توان گفت که فضای سایبر محیطی تشکیل‌یافته از سامانه‌ها و شبکه‌های ارتباطی متصل به هم است که قابلیت هر نوع رفتار متناسب با محیط مبادله داده ذخیره و انتشار اطلاعات را دارد. فضای مجازی فضایی غیر قابل لمس و موجود در شبکه‌های بین‌المللی است که آن‌ها از طریق شاه‌راه‌های اطلاعاتی مانند اینترنت به هم متصل می‌باشند که تمام اطلاعات راجع به روابط افراد فرهنگ‌ها ملت‌ها کشورها و به طور کلی هر آنچه پیرامون ما به صورت فیزیکی و ملموس وجود دارد در این فضا به شکل دیجیتالی وجود داشته و قابل استفاده و دسترس کاربران بوده و از طریق فضای مجازی، اجزای آن و شبکه‌های بین‌المللی به هم مرتبط باشند (۱۰). فضای مجازی در مقایسه با سایر فضای‌ها در چند ویژگی مهم تفاوت دارد. این ویژگی‌های که بعضاً از ویژگی‌های مختص به فضای مجازی به شمار می‌آیند.

۱-۱-۱. بدون مرز بودن: فضای مجازی دارای مرزبندی معینی نیست. یکی از مشکلات ما در برخورد به رسیدگی جرائم سایبری فقدان مرز جغرافیایی است. این زمینه باعث افزایش دامنه بزه‌دیدگان می‌شود (۱). در فضای حقیقی با تعداد افراد مشخص یا محدودی برخورد داریم، اما فضای مجازی، فضایی بدون مرز است. این ویژگی مثبت امکان استفاده شایسته از فضای مجازی را در جهت آسان‌سازی فعالیت‌ها فراهم می‌سازد، اما در صورت استفاده نادرست می‌تواند آثار منفی بر جای گذارد. این ویژگی فضای مجازی فرصت‌های زیادی را به بزهکاران برای تغییر دادن یا پنهان نمودن هویتشان می‌دهد. این نامحدود بودن این پرسش را مطرح می‌سازد که آیا قلمرو حوزه‌های قضایی جدید می‌توانند در برابر این مجموعه

منحرف دوام آورند، لذا هرچه بیشتر شاهد پیشرفت علوم نرم‌افزاری و تکنولوژی‌های سخت‌افزاری هستیم، باید شاهد قضاوت متخصص و قوانین کارآمد در این حوزه نیز باشیم (۲۲). در بحث تغییر قوانین و اصلاحات، قوانین جرائم اینترنتی ایران مربوط به سال ۱۳۸۷ است و قوانین نسبت به جرائم آن زمان نوشته شده است، پس طبیعی است که جرائم مربوط به این فضا با نکات نوظهوری تداوم پیدا می‌کند و ما در واقع هر روز شاهد جرائم جدیدی هستیم که در اغلب کشورها و به خصوص کشورهای توسعه‌یافته اتفاق می‌افتد. بنابراین وقتی جرائم سایبری مرز مشخصی ندارد، نمی‌توانیم جغرافیای خاصی را برایش مشخص کنیم و با صراحت بگوییم که مجرمان را ردیابی و شناسایی کرده‌ایم، چراکه به طور اساسی این جرائم به عنوان جرائم سیال شناخته می‌شوند و سرعت آن هم با هیچ جرمی در فضای حقیقی قابل قیاس نیست، به همین خاطر همه کشورها به تعامل و همکاری‌های مشترک نیازمند هستند. در سال گذشته کشور ایران بالغ بر ۱۵۰۰ همکاری در زمینه تبادل اطلاعات و همکاری‌های سایبری با پلیس سایبری کشورهای مختلف از جمله ژاپن، آلبانی، امریکا داشته است (۱۱). هم‌اکنون افسران تماس سایبری پلیس فتا با ۱۸۰ کشور دنیا در ارتباط هستند تا بتوان با گسترش ارتباطات همه‌جانبه عرصه را بر مجرمان سایبری تنگ‌تر کرد.

۱-۲-۱. ناملموس بودن: فضای مجازی محیطی فیزیکی و ملموس نیست. این ویژگی فضای مجازی را خطرناک‌تر از فضای حقیقی می‌نمایاند، زیرا اولاً عامل مراقب مثل پلیس در این فضای وجود خارجی و ملموس ندارد تا جنبه بازدارندگی داشته باشد، به گونه‌ای که مرتکب خود را آزاد احساس کرده و ارتکاب بزه در ذهن او تسهیل می‌شود. ویژگی آزاد بودن مهم‌ترین عامل مؤثری در فراگیری گسترش جرائم سایبری است (۱).

البته پلیس مجازی با اسامی مختلفی چون پلیس شبکه پلیس وب و... در کشورهای مختلف شکل گرفته است که به صورت نرم و اتفاقی در سایت‌ها گشت می‌زند و برای جلوگیری از تخریب اقداماتی را بدون اینکه مرتکب او را ببیند، انجام می‌دهد؛ ثانیاً بزه‌دیدگان جرائم فضای مجازی شامل هکینگ و... با بزه‌کار مواجه نمی‌شوند و مجاورتی بین این دو وجود ندارد. از سویی دیگر آثار بزه بر بزه‌دیده با مرور زمان نمایان می‌شود و به همین دلیل اقدام سریع برای پیشگیری از بزه کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد.

۱-۱-۳. توسعه و تغییرپذیری: ماهیت فضای مجازی و پیشرفت روزافزون علوم مرتبط موجب گردیده است که روزانه شاهد ظهور برنامه‌ها نرم‌افزارها و خدمات اینترنتی متنوعی باشیم که استفاده از آن برنامه‌ریزی دقیق و کاملی را می‌خواهد (۹). این در حالی است که گستردگی فضای مجازی و امکان دسترسی سریع و آسان به محتویات این فضا به عنوان یک ویژگی منحصر به فرد در برخی موارد فرآیند مقابله با آثار منفی این ابزارها را بی‌تأثیر نموده و موجب به کارگیری این توانمندی‌های بدیع در مسیر انحرافی شده است. در عین این ویژگی فضای مجازی گاه‌ها از ثبات و دوام نیز برخوردار است. بسیاری از پژوهش‌ها دائمی بودن اطلاعات در فضای مجازی را به عنوان یک ویژگی بارز از آن تلقی کرده‌اند. این ویژگی باعث شده است تا تعداد بسیار زیادی از حجم اطلاعات به طور نامحدود و گسترده در این فضای ذخیره شود. (۱۲) از این رو می‌توان این چنین تصور که با وجود انتشار تصاویر سوء استفاده از کودکان ناخواسته در هر زمان و نمود مکانی می‌توان این اطلاعات را بازیابی نمود و بسیاری از کودکان برای همیشه مورد تحقیر خود قرار بگیرند و امنیت روانی آسیب دیدگان تباہ گردد.

۱-۱-۴. دسترسی سریع و آسان: از جمله مهم‌ترین ویژگی فضای مجازی در دسترس بودن آن است. امروزه

با وجود فناوری‌های نوین ارتباطی فضای مجازی به سهولت در اختیار افراد و به طور خاص کودکان قرار می‌گیرد همین ویژگی باعث شده است تا پدیده خشونت و سوء استفاده از کودکان به طور چشمگیری در حال افزایش باشد و امنیت کودک را به خطر بیندازد. (۱۰) به گونه ای که افراد به راحتی با استفاده از گوشی‌های موبایل یا رایانه شخصی یا حضور در کافی‌نت‌ها قادر خواهند بود از کلیه امکانات این فضا بدون محدودیت استفاده کنند. این ویژگی با توجه به فضای پرجاذبه و آسیب‌زای فضای مجازی ممکن است آثار نامطلوبی اعم از شکل‌گیری جرائم یا انحرافات اخلاقی به ویژه در قشر کم سن و سال به بار آورد برای مثال می‌توان به قضیه شبکه‌های فضای مجازی ای تله انت و دیتا پک اشاره کرد. استفاده کنندگان از این دو شبکه ظرف مدت یک هفته شکایت‌هایی به مسئولان شبکه شکایت آوردند و معترض شدند که افرادی به صورت غیر مجاز به سیستم‌ها دست یافته و مشکلاتی ایجاد کرده‌اند. (۱۱) چون سوء استفاده الکترونیکی یاد شده وضع فراملی یافت پلیس کانادا با همکاری پلیس آمریکا از طریق خطوط الکترونیکی شبکه‌ها، چهار نوجوان ۱۳ ساله مدرسه دالتون نیویورک را دستگیر نمود.

۱-۲. حمایت از کودکان زیر ۸ سال در فضای مجازی: با پیشرفت تکنولوژی و تحولات ارتباطی افراد ابعاد مختلفی از دنیای مجازی را کشف کرده‌اند که بخشی از این فضای نوین به فعالیت‌های والدینی اختصاص داده شده‌اند که به نوعی دلبری‌های فرزندانشان را در معرض نمایش می‌گذارند و از آن کسب درآمد می‌کنند (۱۳). کودکان ناخواسته تن به خواسته‌های والدین خود می‌دهند، بدون آنکه بدانند رسانه چیست و چرا باید در این رسانه جدید و نوین خود را به نمایش بگذارند، ویدیوی دختر بچه‌ای که بامزه حرف می‌زند و شیرین‌زبانی

می‌کند و یا کودکانی که چهره بامزه و شیرینی دارند، همه این فیلم‌ها به نوعی در شبکه‌های اجتماعی می‌چرخد و به نوعی گل می‌کند. پس از آن والدین دیگر برای آنکه فرزندانشان در شبکه‌های اجتماعی مطرح شوند، به تقلید از آن‌ها فیلم‌هایی را از کودکان خود در فضای مجازی منتشر می‌کنند و در نهایت شاهد این هستیم که کودکان به نوعی ابزاری برای تبلیغ و کسب درآمد برای والدین می‌شوند (۱۴). کودکان به نوعی در فضای مجازی تبدیل به فعالان دیجیتال مارکتینگ بازاریابی دیجیتال شده و به عنوان ابزاری برای رسیدن به پول و شهرت از آن‌ها استفاده می‌شود، بدون اینکه افراد بدانند چه آسیب‌هایی به فرزندان و آینده آن‌ها وارد می‌کنند. انتشار تصاویر کودکان نوعی تعرض به حقوق آن‌ها محسوب می‌شود به طور قطع انتشار چنین عکس‌هایی در مواردی تجاوز به حقوق کودکان است در قوانین چه در قوانین ملی و چه در قوانین بین‌المللی کم و بیش به این موضوع پرداخته شده و منابع حقوق کودک به طور صریح این اقدام را منع کرده و توصیه می‌کنند که والدین و اطرافیان باید از چنین اقداماتی پرهیز کنند انتشار تصاویر کودکان چه آگاهانه با مقاصد مادی و چه نا آگاهانه از سوی والدین و دیگر نهادها نوعی تجاوز به حریم خصوصی کودک شناخته می‌شود و زندگی کودک را در معرض دید و قضاوت دیگران قرار می‌دهد.

۱-۲-۱. انتشار تصاویر کودکان در جهت کسب درآمد: جدایی از اینکه بسیاری از مادران و پدران گاه به دلیل ساده ثبت زندگی روزمره خود همراه با فرزندانشان اقدام به انتشار تصاویر و فیلم‌های کودکان خود می‌کنند، اما در این میان هستند والدینی که حتی از این راه درآمدهای چشم‌گیر کسب می‌کنند و با پشتکار فراوان و صرف هزینه کودک خردسال خود را از چند ماهگی در فضای مجازی به نمایش می‌گذارند تا با کسب شهرت، از او

یک سلبریتی (ثروتمند با صدها هزار فالوور (دنبال‌کننده) بسازند (۱۵) و بتوانند از آتلیه‌های معروف و برندهای لوازم کودکان و نوزادان اسپانسر جذب کنند. این‌گونه کودکان مجبورند ساعت‌های زیادی را در مقابل دوربین والدین خود مرتب و شیک ژست بگیرند و تصاویرشان شبیه مانکن‌های بزرگسال در انواع و اقسام حالات و مکان‌ها با لباس‌های مختلف در صفحات اینستاگرامی منتشر می‌شود و کودکانشان همانطور شکل می‌گیرد که پدر و یا مادرشان می‌خواهند. در سال‌های پیش رو و پا به سن رشد رسیدن کودکان در عصر اینترنت برخی از جوامع برای یافتن راهکاری عمومی برای حمایت از کودکان در برابر پدر و مادرهایشان در شبکه‌های اجتماعی به فکر وضع قوانینی در این حوزه افتادند و به حریم خصوصی کودکان سویه‌ای قانونی بخشیدند، به طوری که در کشورهایی نظیر اتریش، فرانسه و دانمارک فرد بعد از رسیدن به سن ۱۸ سالگی می‌تواند در این مورد از والدین خود شکایت کند و دادگاه نیز به درخواست او رسیدگی خواهد کرد (۱۶). افرادی که دارای توانایی‌های خاص هستند و از مهارت‌های کلامی بالایی برخوردارند، به راحتی می‌توانند بسیاری از اتفاقات را مدیریت و سرنوشت خود را تغییر دهند. بنابراین مشهوریت یک فرد بنا بر مطرح‌شدن یک فیلم خبر و یا یک استعداد شاید هرچند ناچیز در اینستاگرام به راحتی وجه اجتماعی افراد را تغییر داده و آن‌ها را به عرصه شهرت‌های بی‌اساس می‌کشانند. مطرح‌شدن برخی از کودکان بنا بر ظاهر توانایی در تقلید برخی افعال رفتارهای بانمک و یا جذاب به زمینه‌ای برای درآمدزایی والدین تبدیل شده است، چراکه با مطرح‌شدن این افراد در فضای مجازی درآمدزایی‌های بعدی ناشی از تبلیغات رقم می‌خورد. از نخستین و مهم‌ترین مشکلات سوءاستفاده از کودکان در فضای مجازی ارائه توجه والدین به کودک

برای انجام امور خاص است که هدف از انجام آن امور افزایش پسندیده‌شدن و افزایش تعداد دنبال‌کنندگان است، به این معنی که دریافت توجه از سمت والدین برای کودکان از جذاب‌ترین پاداش‌هاست. حال در اینجا این پاداش زمانی داده می‌شود که این کودک صحبت‌های غیر متعارف بکند لباس خاصی بپوشد و یا ژست‌های خاصی بگیرد که به واسطه آن‌ها بیش از سایر رقبا مورد توجه قرار گیرد تا والدین بتوانند بدین‌وسیله شهرت بیشتری کسب کنند. در حقیقت والدین این کودکان با رفتاری که انجام می‌دهند و پاداش‌هایی که به واسطه اعمال کودکانشان به آن‌ها می‌دهند، در حال آموزش به فرزندشان هستند (۱۷). آموزش اینکه مهم نیست چه کاری انجام می‌دهی، بلکه کاری خوب یا مطلوب است که سایر افراد آن را بپسندند. تو زمانی دوست‌داشتنی هستی که توسط سایرین مورد پسند قرار بگیری و در مرکز توجه باشی و یا به اصطلاح رفتار تو را لایک کنند.

۱-۲-۲. **نقض حق بر سلامت کودک:** با انتشار تصویر و اطلاعات کودک در مواردی ممکن است حق بر سلامت او که در ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک به آن اشاره شده است، خدشه‌دار شود. طبق بند ۲ ماده ۲۴ مراقبت‌های بهداشتی لازم در مورد کودکان باید به عمل بیاید، زیرا مراقبت‌های بهداشتی از کودکان نیز جزء حقوق کودک محسوب می‌شود و بهداشت روان یکی از مراقبت‌های بهداشتی است (۱۸). زمانی که تصویر کودک توسط والدین یا دیگران منتشر می‌شود ممکن است به دلیل محتوا و یا تصویر منتشرشده در مدرسه یا در میان همسالان مورد آزار و اذیت قرار بگیرد که در این صورت بهداشت روانی طفل در معرض خطر قرار گرفته است و از دیگر عواقب انتشار تصاویر محرومیت کودک از حقوق مربوط به هویت خود است. والدین بدون اینکه پیامدهای این کار را در نظر بگیرند هویت مجازی کودک را به طور

دلخواه شکل می‌دهند. هیچ کلید انصرافی برای کودکان وجود ندارد و تصمیمات ثانیه‌ای که والدین آن‌ها گرفته‌اند منجر به رد پای دیجیتال غیر قابل حذف می‌شود. در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان به حفظ سلامت روان و حریم خصوصی کودکان از جهات مختلف توجه شده است که به نمونه‌هایی از آن اشاره خواهد شد. در ماده ۱۰ قانون مصادیقی از آزار و سوءاستفاده جنسی را بیان داشته که اگرچه بیشتر بحث سوءاستفاده جنسی را پیش کشیده، لیکن مصادیقی از آن ارتباط وثیقی با اعمالی که به نقض حریم خصوصی و سلامت روحی و اجتماعی کودک منتهی می‌شود، برقرار می‌کند که از جمله آن‌هاست. در دسترس قراردادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل، استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل، واردات صادرات، تکثیر، انتشار، عرضه معامله یا بارگذاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آن‌ها از اطفال و نوجوانان بهره‌گیری شده، برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع که این موارد همگی جرم‌انگاری و مشمول مجازات قرار گرفته است (۱۹)، در خصوص کودکان به ویژه کودکان زیر ۸ سال که فاقد ابزار اعلام رضایت و ابراز تمایل خود در فعالیت‌های مجازی، از جمله ایفای نقش در صفحات اینستاگرامی هستند، برخی رفتارها و تولید و ارائه محتواهایی که با در نظر گرفتن فرهنگ ایرانی و قوانین مبتذل محسوب می‌شود، می‌تواند منطبق با عنوان سوءاستفاده باشد. در ماده ۱۱ قانون نیز مقرر داشته است که هرگونه معامله راجع به طفل یا نوجوان ممنوع بوده و مرتکب به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود. چنانچه این رفتار با هدف فحشا و هرزه‌نگاری بهره‌کشی اقتصادی برداشت

اعضا یا جوارح و یا استفاده از طفل و نوجوان در فعالیت‌های مجرمانه باشد، مرتکب به مجازات حبس درجه چهار قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود. می‌توان دریافت که استفاده از طفل در فضای مجازی برای فعالیت‌های بازاریابی در مواردی بهره‌کشی اقتصادی و سوءاستفاده محسوب می‌شود. بهره‌کشی اقتصادی که مورد توجه ویژه قانونگذار قرار گرفته است، عملاً می‌تواند ناقض حریم خصوصی کودک و مضر به سلامت روان او باشد، چه اینکه در حین استفاده ابزاری از کودک به ویژه اطفال غیر ممیز نظیر کودکان زیر ۸ سال حریم خصوصی آنان نیز نقض می‌شود. وفق بند «ث» ماده یک قانون حمایت از اطفال و نوجوانان بهره‌کشی اقتصادی، به کارگیری غیر قانونی طفل و نوجوان و یا وادار کردن یا گماردن او به کار یا خدمتی که از لحاظ جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی با نظر به وضعیت طفل و نوجوان برای وی مضر یا خطرناک باشد، تعریف شده است (۲۰). طبیعی است که با توجه به صحبت‌هایی که راجع به آثار و پیامدهای روانی بهره‌گیری از کودکان در فضای اینستاگرام انجام شد، مصادیقی از این فعالیت‌ها منطبق با بهره‌کشی اقتصادی هستند. این بهره‌کشی اقتصادی به نوعی با موضوع انتشار تصاویر کودکان و درآمدزایی که خانواده‌ها از این راه دارند، همسو می‌باشد. در ماده ۱۵ قانون نیز مقرر شده است که هر شخصی برخلاف مقررات قانون کار مرتکب بهره‌کشی اقتصادی از اطفال و نوجوانان موضوع ماده این قانون شود، علاوه بر مجازات‌های مذکور در قانون کار به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی نیز محکوم می‌شود. علاوه بر این موادی از قانون که پیرامون الزام به حفظ اطلاعات کودکان و عدم افشای آن در خصوص کودکان در معرض بزه یا وضعیت مخاطره‌آمیز هستند، دال بر اهمیت محافظت از حریم خصوصی کودکان می‌باشد. با توجه به اسناد بین‌المللی

نیز می‌توان دریافت که هرگونه حق آزادی به حکم قانون و یا ضرورت‌های یک جامعه دموکراتیک می‌تواند در معرض تشریفات یا محدودیت واقع شود (۲۱). این تشریفات و محدودیت‌ها می‌تواند در راستای امنیت ملی تمامیت ارضی، امنیت عمومی، هدف جلوگیری از بی‌نظمی یا جنایت، حمایت از سلامت یا مسائل اخلاقی حمایت از شهرت و اعتبار و دیگر حقوق سایرین باشد. کمیته حقوق بشر در ماده ۱۷ میثاق خود اعلام نموده است هیچ نوع مداخله‌ای در حریم دیگران مجاز نبوده، مگر در موارد پیش‌بینی‌شده در قانون، لذا نه تنها حق را مطلق ننموده، بلکه بنا بر زمان و مکان و وضعیت آن را قابل تحدید عنوان کرده است (۲۲). در ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک نیز چنین آمده است: ۱- در امور خصوصی خانوادگی یا مکاتبات هیچ کودکی نمی‌توان خودسرانه یا غیر قانونی دخالت کرد یا هتک حرمت نمود؛ ۲- کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها یا هتک حرمت‌ها مورد حمایت قانون قرار دارد. این ماده دربرگیرنده حق همه کودکان در جهت برخورداری از حمایت‌های قانونی در مقابل مداخلات خودسرانه و غیر قانونی در امور خصوصی و خانوادگی خانه و مکاتبات و همچنین حمایت در برابر تعرض به عزت و آبروی آنان می‌باشد.

۲. کودک: در تعیین سن کودک، اصل بر آزادی کشورهاست که در کنوانسیون حقوق کودک نیز به آن اشاره شده است. در فرهنگ دهخدا: کودک یا بچه به انسان خردسال (دختر و پسر) گفته می‌شود. واژه کودک از ریشه واژه پهلوی کوک (Kuk) به معنای کوتاه می‌باشد و با واژه‌های کوتاه و کوچک هم‌خانواده می‌باشد. این واژه به بزرگ‌نشدن و سادگی و پاکی نیز اشاره دارد. از دیدگاه حقوقی کودک یا صغیر به کسی گفته می‌شود که از نظر سن به نمو جسمی و روانی لازم برای زندگی نرسیده باشد، چون حیات واقعی کودک با تولد آغاز می‌شود، لذا

دوران کودکی هم با تولد شروع می‌شود. متفاوت‌ترین تعریف کودک از لحاظ روان‌شناسی وجود دارد. کودک از لحاظ روان‌شناسی، یعنی فردی که هنوز هوش هیجانی کافی برای زندگی را به دست نیاورده است. به زبان ساده‌تر شما در دوران کودکی سعی می‌کنید که یکسری مهارت‌های رفتاری، اخلاقی و اجتماعی را کسب کنید که هوش و تفکر شما را برای آینده شکل می‌دهد. از منظر حقوقی بعضاً در اکثر کشورهای جهان هرگاه صحبت از کودک چه دختر و چه پسر می‌شود یک فاکتور سنی در نظر گرفته می‌شود. برای مثال در حال حاضر در اکثر کشورهای دنیا وقتی انسانی هنوز به سن ۱۸ سالگی کامل نرسیده است، از آن به عنوان کودک یاد می‌شود. در واقع این نوع طبقه‌بندی به دلیل قوانین و سیاست‌های کشور برای آن فرد برای برخورداری از یکسری حقوق خاص در نظر گرفته شده است (۳۷).

۱-۲. حق بر سلامت روان کودک: عقل سالم در بدن سالم: تصور سلامت روان بدون سلامت جسم و عکس آن بسیار مشکل و در حد استثنا می‌باشد. چنانچه با فعالیت‌های بدون ملاحظه و بی‌پروا و بدون نظارت والدین کودک به فضای مجازی دسترسی آشنا باشد، سلامت روان او تحت تأثیر قرار می‌گیرد و طبعاً جسم او نیز آسیب‌پذیر می‌شود. تنبلی، نقص حرکتی، دیابت انواع آسیب‌های ستون فقرات، ایراد آسیب به قوه بینایی برخی از این صدمات هستند. از آنجا که حفظ سلامت جسمانی کودک از عمده‌ترین حقوق وی و از اساسی‌ترین تکالیف والدین است، باید با حفظ سلامت روانی کودک در حفظ سلامت جسمی او نیز نقش ایفا کنند. سلامتی مفهومی نسبی و در حال توسعه است. از نظر سازمان جهانی بهداشت سلامتی، وضعیت رفاه کامل فیزیکی روانی و اجتماعی بوده و نه فقط فقدان و نبود بیماری جسمی یا ناتوانی جسمی می‌باشد. سلامت روان از مهم‌ترین

مؤلفه‌های حق بر سلامت و رشد و شکوفایی انسان است. بنابراین معنای سلامت روان بدین‌گونه است که فرد دارای تعادل اجتماعی و فرهنگی و رفتاری، عدم اختلال روان‌شناختی، دارای وضعیت رفاهی متناسب و تعادل و توازن در کار و روابط عاطفی و ازدواج و تفریحات و اوقات فراغت می‌باشد (۲۴). طبق تعریف سازمان جهانی بهداشت، سلامت روان شامل توانایی لذت‌بردن از زندگی، توانایی بازگشت به زندگی بعد از ناراحتی و غم زیاد (مصیبت) توانایی میانه‌روی، توانایی انعطاف‌پذیری و سازگاری، داشتن احساس امنیت و آرامش و خودباوری می‌باشد. بر طبق اساسنامه سازمان جهانی بهداشت، برخورداری از بالاترین استانداردهای سلامت به دور از توجه به نژاد، قومیت، مذهب و عقاید سیاسی، اجتماعی و اقتصادی از بنیادی‌ترین حقوق انسان است. حق بر سلامت هرچند به صورت مستقیم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ذکر نشده است، اما از اصول مختلف آن، از جمله بند ۱۲ اصل ۳، اصل ۲۹ و بند ۱ اصل ۴۳ قابل استنباط می‌باشد، چراکه در این اصول بر حقوق بهداشتی و درمانی تأکید شده است و این حقوق از الزامات تحقق حق بر سلامت شهروندان می‌باشند. بدون برخورداری از نعمت سلامتی در ابعاد جسمی و روانی آن، امکان مشارکت شهروندان در برنامه‌های اقتصادی و صنعتی وجود نخواهد داشت و ناگفته پیداست که از مهم‌ترین سرمایه‌های هر کشوری، سرمایه انسانی آن کشور می‌باشد. سلامتی از آنچنان اهمیتی در اسلام برخوردار است که قرآن کریم در آیات متعددی سلامتی روح و جسم انسان را مورد تأکید قرار داده است و راهکارهایی از جمله تغذیه مناسب، خواب کافی و پرهیز از پرخوری را برای جهت به این مقصود ارائه کرده است. در قانون نمونه محافظت از کودکان در نسخه نهایی ژانویه ۲۰۱۳ در خصوص سلامتی در بند ۱ ماده ۳۵ بیان شده است که

ارگان‌ها و نهادهای مختلف دولتی و خصوصی و نیز خانواده‌ها اشاره کرده است. این کمیته طی مواد ۹۳ الی ۱۱۶ تفسیر عمومی ۲۵ به تفصیل درباره اهمیت بالای حفظ حق کودک در برخورداری از لوازم و مراقبت‌های مقتضی جهت صیانت از حق سلامت در ابعاد مختلف آن از جمله سلامت روان صحبت کرده است (۲۷) و ضمن مد نظر قراردادن و تصریح منافع و فواید بالقوه فضای مجازی در تأمین سلامت کودکان در ابعاد مختلف، از جمله سلامت روان به ابعاد مخاطره‌آمیز و مضر این فضا در صیانت از این حق، وظیفه نهادها و اشخاص مختلف در جلوگیری و جبران خسارت بروز این مخاطرات اشاره کرده است. در فضای مجازی که امروزه از هر سه کاربر فعال آن یک نفرشان کودک است تهدیدهای بسیاری برای کودکان در زمینه‌های مختلف وجود دارد که می‌توان از مهم‌ترین آنان به چهار حوزه عمده اشاره کرد.

- ۱- حوزه خشونت از طریق بازی‌های رایانه‌ای که روح و روان کودک را تهدید می‌کند.
- ۲- حوزه فحشا و فساد که به نوبه خود بی‌بند و باری، پورنوگرافی و هرزه‌نگاری را در کودک افزایش می‌دهد.
- ۳- حوزه استفاده از مواد مخدر و روان‌گردان‌ها و اعتیاد به فضای سایبری در اثر استفاده بیش از حد کودکان و نوجوانان.
- ۴- حوزه کلاهبرداری در اثر اعتماد بی‌پایه به کاربران فضای مجازی به ویژه توسط کودکان.

۲-۲. حقوق کودکان در فضای مجازی و نسبت آن‌ها با حق بر سلامت روان: حقوق کودکان در فضای مجازی دارای مصادیق متعددی می‌باشد که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از حق بر آموزش، حق بر امنیت، حق بر بازی، حق بر حریم خصوصی و حق برخورداری (۱) از حمایت‌های اجتماعی بعد از بزه‌دیدگی که نسبت آن‌ها با حق بر سلامت روان کودکان مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

باید از سلامت کودک مراقبت شود، اعم از جسمی و ذهنی و روانی و احساس کودک. بنابراین سلامت روان و جسم کودک برای شکوفایی و رشد درخور توجه بسیاری است که دولت باید تمهیداتی در این خصوص در بخش غیر درمانی و درمانی در نظر بگیرد (۲۵). در بخش غیر درمانی دولت باید رفتاری غیر تبعیض‌آمیز (ماده ۲ کنوانسیون حقوق کودک) و آزادی بیان و عقیده و آگاهی و فکر و آزادی عضویت در گروه یا انجمن (مواد ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۵) و دسترسی به اطلاعات و آموزش (ماده ۲۸) و اقدامات قانونی و قضایی و حمایت از کودکان در برابر استثمار و خشونت (ماده ۳۲ و ۳۴) و بهره‌مندی کودکان از استانداردهای زندگی را فراهم کند. در مواد ۵، ۱۸ و ۲۷ کنوانسیون مذکور، تعهدات والدین و سرپرستان قانونی بیان شده است و در همه موارد دولت موظف به یاری والدین و سرپرستان قانونی در انجام وظایف و مسئولیت‌هایشان می‌باشد. طبق ماده ۲۷ کنوانسیون حقوق کودک دولت‌های عضو کنوانسیون باید تمامی امکانات برخورداری از زندگی سالم و مناسب کودک در همه ابعاد، از جمله جسمی، روانی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را فراهم کند. نتیجه حاصل اینکه در استفاده کودک از فضای مجازی بایستی به سلامت جسمی و روانی او توجه بسیاری صورت گیرد، چراکه در شخصیت، رفتار و سلامت روان او تأثیرگذار خواهد بود. در ماده ۶ کنوانسیون نیز رشد و بقا را حق کودک دانسته و دولت‌ها را به رعایت و تضمین این حقوق موظف کرده است. حق سلامت کودک در این ماده به طور صریح مورد توجه قرار گرفته است. در راستای تضمین حق سلامت کودک، والدین را نیز مسئول دانسته است تا اهتمام کافی در این زمینه داشته باشند (۲۶). همچنین تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز به لزوم رعایت حقوق کودکان در بهره‌مندی و استفاده از فضای مجازی توسط

۱-۲-۲. حق بر آموزش کودک: آموزش شکلی از یادگیری است که در آن هر آنچه قابل آموختن است، از نسلی به نسل دیگر یا از عده‌ای به عده دیگر منتقل می‌شود. حق بر آموزش بسترساز تحقق سایر حقوق بشری است، چراکه به موجب آموزش، افراد می‌آموزند چگونه از حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود بهره‌مند شوند و در زندگی اجتماعی مشارکت کنند و به همین دلیل اعلامیه ۱۹۹۰ یونسکو نیز به صورت خاص به این مسأله پرداخته و بیان کرده است (۲۸)، آموزش در چهارچوب استانداردهای جهانی می‌تواند ابزار لازم برای مشارکت مردم را فراهم آورد، به علاوه در اسناد مختلف حقوق بشری، از جمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز از لزوم دسترسی برابر به آموزش به عنوان حقی از حقوق بشر نام برده شده است. امروزه بخش عمده‌ای از آموزش‌های رسمی و غیر رسمی مؤسسات آموزشی از طریق اینترنت و فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان ارائه می‌شود. برای بهره‌مندی از این سبک آموزشی نیاز است که کودکان به انواع دستگاه‌های مرتبط از جمله گوشی‌های هوشمند، تبلت، لپ‌تاپ، اینترنت پرسرعت و... دسترسی داشته باشند و از طریق آن‌ها وارد فضای مجازی شوند. در این صورت ممکن است خواسته یا ناخواسته با ورود به سایت‌ها، کانال‌ها یا صفحه‌های مجازی در معرض اطلاعات، تصاویر و بازی‌های نامناسب و چه بسا مضر قرار گیرند که ممکن است منجر به آسیب‌های روحی و روانی به آن‌ها شود. اعتیاد به فضای مجازی در میان کودکان و نوجوانان در ایام کرونا رو به افزایش است، به گونه‌ای که با دوری از فضای مجازی دچار دل‌مشغولی می‌شوند. بنابراین دارا بودن مهارت‌هایی همچون سواد رسانه‌ای، حفظ حریم خصوصی در بستر فضای مجازی، انتخاب بازی رایانه‌ای مناسب و استفاده از نرم افزارهای کنترل‌گر از نیازمندی‌های والدین در عصر فناوری اطلاعات

است تا بتوانند از سلامت روان کودک خود در بستر فضای مجازی حفاظت کنند. همچنین همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد (۲۹). امروزه یکی از ملزومات اساسی حق بر آموزش در فضای مجازی، بهره‌مندی از اینترنت پرسرعت می‌باشد تا دانش‌آموزان بتوانند بدون کمترین اختلال در دریافت اطلاعات فرایند آموزشی خود را به انجام برسانند، چراکه در غیر این صورت کندی اینترنت منجر به عدم دریافت و ارسال به موقع اطلاعات آموزشی شده و باعث عدم حضور مناسب کودکان در کلاس‌های درسی مجازی می‌شود که این امر می‌تواند افت تحصیلی آن‌ها را در پی داشته باشد و سلامت روان آن‌ها را در معرض آسیب قرار دهد. قانون اساسی و قوانین عادی ما حق بر آموزش رایگان را مورد توجه ویژه قرار داده و در ماده ۴ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان و ماده ۴ قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۵۳ به طور ویژه بحث آموزش مورد توجه قرار گرفته است و اگر کسی، چه والدین کودک و چه مقامات قانونی یا هر کس دیگری مانع از این حق شوند، باید مورد مجازات واقع شود (۳۰). اصل ۳۰ قانون اساسی آموزش کودکان را به عنوان یکی از وظایف دولت دانسته و تحقق آن را بر عهده وزارت آموزش و پرورش قرار داده است. در ماده ۵ قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش به برخورداری کودکان از امکانات عمومی لازم برای رشد و شکوفایی توجه شده است. همچنین برنامه توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی ایران ریشه‌کن کردن بی‌سوادی با فراهم‌نمودن امکانات تعلیم از اهداف مهم دولت معرفی شده است. سند صیانت از کودکان در فضای مجازی مصوب ۱۴۰۰ شورای عالی قضای مجازی آموزش کودکان و اولیای آن‌ها را در بهره‌برداری از فضای مجازی مد نظر قرار داده و در بند ۲ ماده ۳ آگاه‌سازی، هوشیارسازی و توانمندسازی اولیا و مربیان و ایفای نقش محوری خانواده

در هدایت، حمایت و مراقبت از کودک و در بند ۶ ماده فوق ارتقای سواد فضای مجازی و مهارت‌افزایی خردسالان، کودکان و نوجوانان برای استفاده کارآمد و هدفمند از فضای مجازی مورد تأکید قرار گرفته است. کنوانسیون حقوق کودک در ماده ۲۸ آموزش رایگان کودکان را به رسمیت شناخته است. اهداف آموزش کودکان عبارتند از پرورش استعداد کودک و رشد و شکوفایی و احساس مسئولیت اخلاقی و اجتماعی و فرهنگی کودک به عنوان یک عضو مفید و اثرگذار در جامعه با شرایط مساوی با دیگر اعضای جامعه می‌باشد. با توجه به ماده ۲۸ و ۲۹ کنوانسیون حقوق کودک چنین برداشت می‌شود (۳۱) که متعهدان حق آموزش کودک به سه گروه تقسیم می‌شوند که شامل دولت، والدین، جامعه بین‌الملل می‌باشند. منتفعان حق بر آموزش نیز شامل کودک، والدین و مؤسسات خصوصی می‌باشند. در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ نیز در ماده ۱۳ حق بر آموزش کودک با فراهم‌نمودن محیط آموزشی و بالابردن سطح رشد ذهنی و فکری کودکان که به عنوان نقش آفرینان آینده هستند، از اهمیت برخوردار بوده و نشانگر آن است که با خشونت‌زدایی در بستر فضای مجازی و تبدیل‌شدن آن به محیطی امن حق آموزش کودکان نهی نشود. کنوانسیون حقوق کودک دربرگیرنده نکات ارزشمندی در حوزه تعلیمی و تربیتی و سلامت روان کودک می‌باشد، به گونه‌ای که در مقدمه کنوانسیون به مراقبت‌های دوران کودکی توجه ویژه شده است. در ماده ۳ کنوانسیون منافع و مصالح کودک در دوران کودکی او در نظر گرفته شده است. در سال ۲۰۰۳ میلادی در پنجمین تفسیر عام کمیته حقوق کودک منافع و مصالح کودکان در بند ۱۲ به طور گسترده‌ای تفسیر شده است. این اصل مقتضی اقدامات مؤثر دولت، مجلس و قوه قضاییه است. هر نهاد یا مؤسسه قانونگذاری

اجرایی و قضایی باید به طور نظام یافته بررسی کند که چگونه منافع عالیه کودک تحت تأثیر تصمیمات یا مصوبات آنان قرار می‌گیرد و یا در آینده چه تأثیری بر آنان خواهد داشت، از جمله تصمیمات یا مقرراتی که به طور مستقیم به کودکان مربوط نیست، بلکه غیر مستقیم بر آنان تأثیرگذار است. بنابراین اصل رعایت منافع و مصالح کودکان به عنوان یک اصل بنیادین در حقوق کودک است و حق بر آموزش کودک را می‌توان به عنوان یکی از مصادیق مهم به شمار آورد، بدین ترتیب دولت‌ها یا افراد نباید با کنش‌های خود این حق را نادیده انگاشته و یا به نحوی اقداماتی در تعارض با آن انجام دهند، به گونه‌ای که سلامت روانی و جسمی کودک را تحت‌الشعاع قرار دهند. تفسیر عمومی ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز طی مواد ۹۹ الی ۱۰۵ به صورت صریح و روشن به اهمیت حفظ حق آموزش کودکان در ارتباط با فضای مجازی پرداخته است و در این راستا معین کرده که دولت‌های عضو و دیگر نهادها و افراد دخیل در امر آموزش مکلف به تأمین وسایل ابزارها و ایجاد زمینه‌های مورد نیاز جهت تحقق حق بر آموزش سالم همراه با امکان دسترسی به منابع و اطلاعات مختلف هستند (۳۲)، بدین ترتیب کمیته در تفسیر عمومی ۲۵ خود بیان کرده است که فضای مجازی به عنوان بستر برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات مختلف می‌تواند به عنوان ابزاری جهت تحقق حق بر آموزش کودکان تلقی شود و در نتیجه دولت‌های عضو مکلف‌اند تا زمینه دسترسی مناسب و برابر برای تمام کودکان جامعه به فضای مجازی در ابعاد مختلف را فراهم آورند و نیز از آنان برابر مخاطرات بالقوه حمایت به عمل آورند.

۲-۲-۲. حق بر بازی کودک: کودکان به عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جوامع که طی سالیان متمادی به طرق و اشکال مختلفی مورد استثمار قرار گرفته‌اند، بیش

از هر فرد دیگری حق بر شادی و بازی و فعالیت‌های نشاط‌آور و سرگرم‌کننده را دارند این حق در ابعاد مختلفی از زندگی کودکان ظهور می‌یابد، از جمله حق بر آموزش و حق بر مشارکت در حیات فرهنگی، به عبارتی حق بر بازی کودکان پلی جهت تحقق هرچه بهتر دیگر حقوق کودک است. بنابراین این حق به عنوان یکی از ابزارهای اساسی جهت آموزش استعدادیابی، تقویت مهارت‌های فردی و اجتماعی و برقراری ارتباط و همدلی و دیگر موارد در کودک است. حال باید دانست هنگامی که از بازی سخن می‌گوییم منظورمان چه نوع فعالیتی است. منظور از بازی هر نوع فعالیت نشاط‌آور و تفریحی و سرگرم‌کننده به تناسب سلیقه و نیازهای کودک است که از طریق سخن‌گفتن فعالیت فیزیکی و یا ترکیبی از این دو موجب بروز حس رضایت در کودک می‌شود و همچنین عاملی جهت رشد فکری و ذهنی کودک و پرورش احساسات و توانایی‌های مختلف در او می‌شود به عبارتی منظور از بازی انجام هر فعالیتی صرفاً برای گذراندن زمان نیست، بلکه بازی فعالیتی متشکل از مؤلفه‌های مشخص و هدفمند است که از طریق ایجاد حس نشاط در کودک سبب تحقق هدفی مشخص می‌شود. بنابراین حق بر بازی و تفریح از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی کودکان محسوب می‌شود، آن‌ها با انجام انواع بازی‌ها مهارت‌های لازم را برای شکل‌دادن زندگی آینده خود به دست می‌آورند (۳۳). بنابراین بازی، تفریح و سرگرمی‌های مختلف از عوامل رشد و شکوفایی استعداد کودکان محسوب می‌شوند. بازی از عوامل اصلی رشد و یادگیری کودکان می‌باشد و تجربه استقلال فردی، مهارت‌های اجتماعی و لذت ماجراجویی و هیجان را در آن‌ها ارتقا می‌دهد. حق بازی از مصادیق مؤثر بر سلامت روان کودک در فضای مجازی است. امروزه در عصری زندگی می‌کنیم که انسان خواه یا ناخواه در شرایط اشباع

رسانه قرار دارد در چنین شرایطی کودکان باید توانایی نقد و بررسی رسانه‌ها را داشته باشند یا به تعبیری از سواد رسانه برخوردار باشند. با این وجود کودک را نباید با توجه به گسترش فضای مجازی و اینترنت و بازی‌های برخط که برخی از آن‌ها بر پایه جنگ و خشونت و آموزش‌های ناصحیح است رها کرد، زیرا سلامت روانی کودک را به مخاطره می‌اندازد و با آزادی کودک در تعارض است. حق بر بازی کردن کودک در ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق کودک مورد توجه قرار گرفته است که در زمینه‌های فرهنگی و هنری به عنوان زمینه‌ساز مؤثر برای بازی و سرگرمی کودکان اشاره شده است. به عبارتی ضمن مد نظر قراردادن اهمیت ایجاد بستر مناسب برای تحقق حق بر بازی کودک در فضای مجازی باید به مخاطره‌ها و آسیب‌های موجود در این فضا یا حتی فضای واقعی توجه کرد. برای مثال بازی می‌تواند متأثر از عوامل مختلفی نظیر فرهنگ تجارت وضعیت اقتصادی و شرایط جسمی و روحی کودک و اجتماع او باشد که چنین عواملی مشخصاً در فضای مجازی نیز نمود خواهند یافت (۳۴). بنابراین در زمینه تحقق حق بر بازی کودک نه تنها باید به اتخاذ تدابیر ایجابی مبادرت ورزید، بلکه باید اقدام‌های پیشگیرانه نظارتی و کنترلی نیز جهت کاهش دادن مخاطره‌های محیط‌های مختلف، از جمله محیط مجازی برای تحقق این حق کودک اتخاذ کرد. برای مثال فضای مجازی نباید مانع انجام فعالیت فیزیکی و حضوری کودک و ارتباط مستقیم او با خانواده و همسالانش شود و یا نباید محتواهای بر پایه اهداف تجاری بدون توجه به نیازهای کودک در سطح وسیع در دسترس آنان قرار گیرد. امروزه استفاده از بازی‌های رایانه‌ای به بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی کودکان و نوجوانان تبدیل شده است، اما پرداختن بیش از اندازه به بازی‌های رایانه‌ای توسط کودکان، مشکلات و آسیب‌های جدی جسمی و

روانی بر آنان باقی می‌گذارد که آسیب‌های عمده جسمانی عبارتند از درد گردن، انحراف در ستون فقرات، چاقی، ضعف در بینایی، فشار خون و ضربان قلب بالا و در بعد روانی و اجتماعی کودک دچار افسردگی و اضطراب و عدم تمایل به مشارکت در حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی و افت تحصیلی و گوشه‌گیری و انزوا و عدم حضور در جمع‌های خانوادگی به علت عدم اعتماد به نفس می‌شود. بنابراین اگر از فناوری مربوط به بازی‌های رایانه‌ای به طور صحیح استفاده شود، اثرات مثبتی را خواهد داشت، اما استفاده فزاینده از این فناوری خطراتی را در پی خواهد داشت که سلامت کودکان را بیشتر در معرض تهدید قرار می‌دهد، والدین نقش مهمی در این زمینه دارا می‌باشند و باید برای حفظ سلامت و بهداشت روانی کودکان و نوجوانان و پیشگیری از آسیب‌های روانی آنان با برنامه‌ریزی صحیح استفاده از بازی‌های رایانه‌ای کودک را هدایت و کمک کنند و میزان بازی کودکانشان را کنترل کنند (۳۲)، زیرا عدم برخورداری از سلامت روان از پیشرفت فرد و جامعه ممانعت می‌کند و عملکرد تحصیلی و متعاقباً شغلی افراد را مختل می‌سازد. همچنین با توجه به اینکه امروزه بخش قابل توجهی از بازی‌های رایانه‌ای به صورت برخط می‌باشند که بهره‌مندی از آن‌ها مستلزم برخورداری از اینترنت پرسرعت است، چراکه در غیر این صورت انجام بازی به نحو صحیح صورت نخواهد گرفت و این امر منجر به از دست رفتن فرصت‌های لحظه‌ای بازی شده و چه بسا باعث باخت بازیکن شود که این امر می‌تواند موجب عصبانیت و پرخاشگری کودکان شود. شورای عالی فضای مجازی با تصویب سیاست‌های حاکم بر برنامه ملی بازی‌های رایانه‌ای ضمن شناسایی حق بر بازی کودکان و نوجوانان در فضای مجازی مقرراتی را در جهت بهره‌برداری بهتر کودکان از این فضا تدوین کرده است (۳۶) که برخی از مهم‌ترین آن‌ها طبق ماده ۲ آن

مصوبه عبارتند از فرهنگ‌سازی و آموزش عمومی در خصوص فرصت‌ها و تهدیدها و نحوه صحیح بازی‌های رایانه‌ای سامان‌دهی شرکت‌ها، مؤسسات و سایر اشخاص حقوقی و حقیقی تولید و توزیع‌کننده بازی‌های رایانه‌ای از نظر رعایت استانداردها و مسئولیت اجتماعی، حمایت از تولید و توزیع بازی متناسب با نیاز تمامی اقشار و سنین، نظارت ساختاری و مستمر بر تولید و توزیع بازی‌های رایانه‌ای، اصلاح و اصلاح قوانین مرتبط از جمله قانون جرائم رایانه‌ای در جهت افزایش بازدارندگی کاهش تخلفات و جرائم حفظ حریم خصوصی و حقوق مصرف‌کننده در مواد ۱۰۶ الی ۱۱۱ تفسیر عمومی شماره ۲۵ حقوق کودک از حق بر بازی به عنوان یکی از حقوق منشعب‌شده از حق کودک بر انجام فعالیت‌های تفریحی و اوقات فراغت نام برده شده است. طی این مواد فضای مجازی به عنوان بستری که قابلیت معرفی و ارائه فرصت‌های مختلف برای تحقق این حق را دارد، حائز اهمیت شمرده شده است (۲۹)، اما در عین حال به دلیل رابطه نزدیک و غیر قابل انکار اثر فعالیت‌های تجاری بر محتوای اطلاعات مجازی به دولت‌های عضو توصیه مؤکد جهت حفظ امنیت و سلامت فضای مجازی در تولید محتویات سرگرم‌کننده برای کودکان شده است. آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان تنها راه مقابله با تأثیرات منفی رسانه می‌باشد و آن‌ها را به شکلی هوشمند در مقابل خطرات تربیت می‌کند. سواد رسانه‌ای به عنوان ضرورت انکارناپذیر عصر حاضر بخش مهمی از توسعه ارتباطات انسانی به ویژه کودکان می‌باشد. آموزش سواد رسانه‌ای به عنوان یک روش توانمندسازی کودکان در برابر رسانه‌های متکثر، از ضروریات عصر تغییرات و دگرگونی‌های مداوم است (۳۸).

۲-۲-۳. حق بر امنیت کودک: امنیت در معنای حقوقی به معنی فقدان خطر نسبت به جان مال عرض و

حقوق آحاد مردم در جامعه می‌باشد. امنیت از دیگر مؤلفه‌های حق بر سلامت کودک در بستر فضای مجازی است. از مهم‌ترین موارد تهدیدکننده امنیت کودکان در فضای مجازی قرارگرفتن آن‌ها در معرض خشونت‌های مجازی می‌باشد که این امر ضمن اینکه سلامت روان آن‌ها را به شدت تهدید می‌نماید امکان بهره‌مندی آن‌ها از این فضا را محدود می‌کند (۳۹). بند «د» ماده ۱۱ سند ملی حقوق کودک و نوجوان بحث حق بر امنیت را مطرح می‌کند که ناظر است بر پیشگیری و مبارزه با جرائم جنسی علیه کودک یا نوجوان و همین‌طور ارائه آثار مستهجن به او از طریق فضای مجازی، یعنی در ارتباط با حق بر امنیت نگاه به این است که کودک را در مقابل تعدیاتی که در فضای مجازی نسبت به او صورت می‌گیرد، مصون نگه داریم و نگاه حمایتی از باب ضمانت اجرای کیفری است. ماده ۴ منشور حقوق شهروندی حق برخورداری کودک از امنیت را این‌گونه بیان داشته است که حق کودکان است که صرف نظر از جنسیت به طور خاص از هرگونه تبعیض، آزار و بهره‌کشی مصون و از حمایت‌های اجتماعی متناسب از جمله در حوزه سلامت، مراقبت در مقابل بیماری‌های روحی روانی و جسمانی و خدمات بهداشتی و درمانی برخوردار باشند، بدین ترتیب آسیب‌پذیری کودکان در فضای سایبری یا رسانه مجازی به سه عامل مهم بستگی دارد: ۱- عامل جنسیت کودک؛ ۲- عدم آگاهی کافی؛ ۳- عوامل اجتماعی اقتصادی و فرهنگی می‌باشند. بدین صورت که این عوامل دست در دست هم داده و علاوه بر لطمه‌های روحی روانی و جسمی به کودک امنیت اطلاعات ارتباطات گفتگوها و نامه‌های او را در معرض تهدیدهای جبران‌ناپذیر قرار می‌دهند از مهم‌ترین خطرهایی که سلامت کودکان را در فضای مجازی تهدید می‌کند، بهره‌کشی، استثمار جنسی، فحشا و پورنوگرافی می‌باشد که ضمن خدشه‌دارنمودن

حیثیت و کرامت انسانی کودک ایجاد مشکلات روحی و روانی را برای او در پی دارد (۱۸). کودک ممکن است با ناآگاهی در استفاده از بستر رسانه‌های مجازی و اینترنت موجب تضییع حق امنیت خود شده و در معرض انواع خشونت قرار گیرد، امروزه حضور کودکان در فضای مجازی به طور قابل توجهی افزایش یافته است و این حضور نقش عمده‌ای در پُرکردن اوقات فراغت آنان دارد. بنابراین می‌بایست دسترسی کودکان به سایت‌های نامناسب را محدود کرد. با افزایش و رشد ارتباطات از طریق مجازی دسترسی کودکان به این فضا موجب فزاینده‌شدن پورنوگرافی کودکان و تولید محتوا اعم از فیلم و تصاویر شده است. در اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸، اگرچه صراحتاً به کلمه خشونت اشاره نشده است، ولی از مصداق خشونت در ماده ۵ اعلامیه همچون آزار و شکنجه بیزاری جسته است، زیرا بر سلامت روان و جسم تأثیرگذار است. بنابراین باید از اعمال رفتار غیر انسانی و خشونت‌آمیز و توهین و ارباب علیه کودکان در بستر فضای سایبری جلوگیری شود، زیرا با توجه به ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر، هر انسانی حق دارد از آزادی و امنیت کافی برخوردار شود (۴۰). کنوانسیون حمایت از حقوق کودک در ماده ۳۴ در خصوص حمایت از کودکان در مقابل پدیده هرزه‌نگاری و پورنوگرافی و استثمار جنسی کشورهای عضو را مکلف به حمایت و انجام اقداماتی در سطح ملی و بین‌المللی دانسته است و در ماده ۱۹ حکومت‌ها را موظف کرده است تا با به کارگیری تمام توانایی‌ها و امکانات برای حمایت کودکان از سوءاستفاده‌های جنسی ذهنی و جسمی که در قبال رفتارهای سهل‌گیرانه و عدم مدیریت ایجاد شده است، حمایت کنند. همچنین در ماده ۳۲ نیز از ممنوعیت استثمار و بهره‌کشی از کودکان سخن گفته است که نشان‌دهنده اهمیت حمایت از کودکان در چنین مواردی

است تا سلامت جسم و روان کودکان به مخاطره نیافتد، اما بیشترین مخاطرات متوجه دختران است، اگرچه پسران نیز از این مخاطرات در امان نیستند. از مصادیق تضییع حق امنیت، کودک آزار و اذیت در بستر فضای دیجیتال است که در قالب‌های زورگیری یا زورگویی و قلدری مجازی تهدید و تطمیع و ترساندن و انتشار اسرار و توهین و نشر غیر مجاز و خودسرانه اطلاعات کودک ظهور می‌یابد. زورگویی مجازی تأثیرهایی بر جسم و روان کودک دارد که قابل چشم‌پوشی و سهل‌انگاری نیست، از مهم‌ترین آن‌ها بروز احساس ناامنی و در خطر بودن و احساس ترس و آشفتگی و کاهش اعتماد به نفس و تحقیر و از دست‌دادن عزت نفس کودک است (۲۵)، لذا والدین باید با آگاه‌سازی کودک خویش او را در مسیر صحیح قرار داده و در تربیت او نهایت تلاش خود را به کار گیرند.

۲-۲-۴. حق بر حریم خصوصی کودک: حریم خصوصی کودکان زمانی در معرض تهدید قرار می‌گیرد که اطلاعات شخصی آنان از طریق اینترنت به صورت خودکار یا از طریق نرم‌افزارهای جاسوسی جمع‌آوری شود و یا خود به صورت داوطلبانه آن‌ها را در اختیار سایت‌ها یا افراد دیگر قرار دهند. این اطلاعات می‌تواند طیف متنوعی از داده‌های رایانه‌ای را شامل شود. انتشار این اطلاعات همچون انتشار عکس و فیلم خصوصی کودکان گاهی می‌تواند آنچنان تأثیرات مخربی بر روح و روان آن‌ها وارد آورد که جبران خسارات وارده ممکن نباشد (۴۰). در حقوق تعریف مورد سازگاری در مورد حریم خصوصی افراد ارائه نشده است. با این حال می‌توان گفت حق بر حریم خصوصی به طور کلی به معنی مصون‌ماندن اطلاعات شخصی افراد در برابر نهادهای دولتی و اشخاص دیگر است و یا به تعبیر قاضی برندیس (Brandis) به معنی حق بر تنهاماندن است. به عبارت دیگر می‌توان گفت حق

بر حریم شخصی به معنی حق بر پنهان‌ماندن اطلاعات شخصی افراد در رابطه با فعالیت‌های مختلف آنان است مادام که منجر به سلب حقی از دیگران نشود، در رویه قضایی حریم خصوصی دارای مصادیقی است، از جمله تصاویر حساب بانکی اعضای بدن اعضای خانواده مکاتبات و مراودات از طریق فضای مجازی و مخابراتی به وسیله تلفن همراه، اتاق فرد، نامه پیام و ایمیل بنابراین تجسس و تفحص در حریم شخصی و خانوادگی افراد ممنوع شده است، اعضای بدن فرد حریم خصوصی اوست و انتشار هرگونه عکس و تصویر اعضای بدن فرد ممنوع است، اما در مواردی خاص مانند تفتیش پلیس در موارد قانونی افراد مورد تفتیش و بازرسی قرار می‌گیرند، در غیر این صورت چنین اجازه‌ای به هیچ یک از مأموران دولتی داده نمی‌شود. نامه‌ها و مکاتبات فرد نیز حریم خصوصی است. درباره حق بر حریم خصوصی و حفظ آن در ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک چنین آمده است که: ۱- در امور خصوصی خانوادگی یا مکاتبات هیچ کودکی نمی‌توان دلخواه یا غیر قانونی دخالت کرد یا هتک حرمت نمود؛ ۲- کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها و یا هتک حرمت‌ها مورد حمایت قانون قرار دارد (۴۱). با توجه به این ماده دو فرض متصور است: فرض اول دخالت والدین به طور خودسرانه در امور شخصی کودکان که در این فرض در اکثر دولت‌ها قوانین نمی‌تواند تضمین‌کننده حمایت از حریم خصوصی کودکان در برابر والدین و دیگر اعضای خانواده او باشد؛ اما در فرض دوم دخالت غیر قانونی و مغرضانه اشخاص دیگر چه در فضای حقیقی چه در فضای مجازی در امور خصوصی کودک می‌باشد که دولت باید در زمینه سازوکارهای مناسب و فرهنگ‌سازی و آموزش به کودک و والدین اقدام‌های لازم را انجام دهد. تفسیر عمومی شماره ۲۵ کمیته حقوق کودک نیز طی مواد ۶۷ الی ۷۸ به بررسی اهمیت حفظ این حق برای

کودکان به ویژه در تعامل با فضای مجازی پرداخته است، طی این مواد کمیته تصریح کرده است که حق کودک بر شخص خود حقی اساسی جهت حفظ کرامت و حیثیت و آزادی او است که نه تنها نباید توسط تجار و دیگر عاملان تولید محتوا در فضای مجازی سلب شود، بلکه دولت‌ها و خانواده‌ها نیز بدون کسب رضایت کودک و مگر در شرایط بسیار ضروری حق مداخله و نقض این حق کودک را به واسطه انجام فعالیت‌هایی نظیر بررسی اطلاعات آنان و دیگر داده‌ها ندارند (۱۵). به همین ترتیب عاملان تولید محتوا و خدمات در فضای مجازی نیز نباید اقدام به نقض این حق کودک به واسطه پردازش پنهانی اطلاعات آنان کنند. در قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ نیز دسترسی غیر مجاز و شنود غیر مجاز افراد در فضای مجازی را در ماده ۱ مورد توجه قرار داده و برای اخلاگران در اطلاعات یا محتوای شنیداری مجازات در نظر گرفته شده است (۱). ماده ۳۵ قانون تجارت الکترونیک در خصوص حفظ و رعایت اطلاعات اشخاص نیز این گونه بیان داشته است که اطلاعات اعلامی و تأییدیه اطلاعات اعلامی به مصرف‌کننده باید در واسطی با دوام روشن و صریح بوده و در زمان مناسب و با وسایل مناسب ارتباطی در مدت معین و بر اساس لزوم حسن نیت در معاملات و از جمله ضرورت رعایت افراد ناتوان و کودکان ارائه شود. کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت در ماده ۱۶ حمایت از معلولان در برابر خشونت و سوءاستفاده را مورد تأکید قرار داده است که بیانگر اقدامات حمایت محور از کودکان معلول در فضای مجازی در برابر هرگونه خشونت، از جمله بهره‌گیری و سوءاستفاده جنسی بر خط از آن‌ها می‌باشد.

۲-۳. کنوانسیون حقوق کودک: بخش عظیمی از جمعیت جهان را کودکان تشکیل داده‌اند و از سوی دیگر آن‌ها جزء آسیب‌پذیرترین افراد جامعه از نظر مادی و

معنوی هستند و این واقعیت‌ها موجب شده است که در اسناد بین‌المللی توجه جدی به مسائل و مشکلات آن‌ها شود، به طوری که اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق‌های مربوط به آن و سایر اسناد حقوقی که بالغ بر ۸۰ سند بین‌المللی است خواستار توجه دولت‌ها و مجامع بین‌المللی به مسائل مربوط به حقوق کودکان و رفاه آنان شده‌اند. کنوانسیون حقوق کودک زمانی پدیدار شد که نیاز به بهبود وضعیت رنج‌آور کودکان در کشورهای جهان آشکار گردید. مسأله حقوق کودکان مسأله جدیدی نیست (۴۲). شروع آن به دوران بعد از جنگ جهانی اول باز می‌گردد یکی از طرفداران اولیه حقوق کودک اگلانتین جب (Eglantine Jab)، بنیانگذار مؤسسه نجات کودکان در انگلستان در سال ۱۹۱۹ بود. وی عقیده داشت که کودکان به شدت قربانی سیاست‌های اقتصادی غلط و خطاهای سیاسی و جنگی می‌باشند و در بسیاری از مواقع فدای مسائل سیاسی می‌شوند. پس از پایان جنگ جهانی اول به سبب پیامدهای جنگ و آسیب‌هایی که از این راه بر کودکان وارد آمد، در سال ۱۹۲۴ اعلامیه حقوق کودک در ژنو تنظیم شد که بیشتر در زمینه تغذیه، بهداشت و مسکن برای کودکان جنگ‌زده و آواره و حمایت آنان در برابر آسیب‌های جسمی و روانی ناشی از جنگ بود. تأسیس یونیسف در سال ۱۹۴۶ گام مهمی برای پرداختن به مسائل حقوقی کودکان جهان بود. یونیسف بر اساس قطعنامه مجمع عمومی ملل متحد بعد از جنگ جهانی دوم برای رهایی چهارده کشور اروپایی از بند فقر، گرسنگی، بیماری، بی‌سرپرستی و آوارگی پایه‌گذاری گردید. همچنین اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز منبع دیگری برای کنوانسیون حقوق کودک بود، زیرا این اعلامیه، تمام انسان‌ها را بدون توجه به ویژگی‌ها شامل می‌شود که طبعاً کودکان را نیز دربر می‌گیرد. در سال ۱۹۵۹ (۲۶) اعلامیه حقوق کودک به تصویب مجمع

عمومی سازمان ملل متحد رسید در سال ۱۹۵۹ پیش‌نویس موقت اعلامیه جهانی حقوق کودک توسط کمیسیون حقوق بشر به شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ارائه گردید و مورد تصویب قرار گرفت که در واقع اساس و بنیاد کنوانسیون حقوق کودک را پی‌ریزی کرد، اما از آنجا که اعلامیه ۱۹۵۹ تعهد اجرایی برای دولت‌ها ایجاد نمی‌کرد و از سویی دیگر دنیا به وضوح شاهد تضييع حقوق کودکان بود، به طوری که گزارش‌های تکان‌دهنده‌ای مبنی بر افزایش استثمار و سوءاستفاده از کودکان وجود داشت طرح کنوانسیون حقوق کودک که به ابتکار کشور لهستان و تلاش پروفیسور آدام لوباتکا از این کشور که به مناسبت سال بین‌المللی حقوق کودک، اقدام به تهیه پیش‌نویس کنوانسیون کرد، مطرح شد که سرانجام پس از ده سال بحث و گفتگو بین دولت‌ها پیش‌نویس مذکور در بیستم نوامبر ۱۹۸۹ طی قطعنامه‌ای به تصویب مجمع عمومی رسید و به اتفاق آرا تصویب شد و در سال ۱۹۹۰ با تصویب ۲۰ کشور به مرحله اجرا درآمد و کم‌کم کشورهای دیگر نیز آن را پذیرفتند. این کنوانسیون تمام جنبه‌های رشد کودک را شامل می‌شود رشد جسمی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودک در موارد مختلف در آن مورد توجه قرار گرفته است. هدف کنوانسیون حقوق کودک، ساختن دنیای بهتری برای کودکان است. این کنوانسیون از دولت‌ها می‌خواهد تا به مسئولیت خود در قبال کودکان با پرداختن به جنبه‌های خاص از تندرستی و رشد کودکان مانند بهداشت، آموزش و پرورش حفاظت و مشارکت و با ایجاد نظارت بهتر برای کودکان عمل کنند (۳۶).

کنوانسیون به مسائلی چون آزادی تساوی عدالت و صلح پرداخته شده است، حمایت از کودکان تنها موضوعی است که بیشتر از موضوعات دیگر و با عبارات مراقبت‌ها و مساعدت‌های ویژه، حمایت‌ها و مساعدت‌های لازم انجام

مراقبت‌های ویژه، مراقبت‌ها و حمایت‌ها، حمایت و رفاه، توجهات ویژه و حمایت جمعاً ۷ بار تکرار شده است؛ به این ترتیب جنبه حمایتی کنوانسیون حقوق کودک اهمیت و ضرورت بیشتری را نشان می‌دهد. کنوانسیون حقوق کودک تنها کنوانسیون حقوق بشری است که در دوم سپتامبر ۱۹۹۰ تنها یک سال بعد از تصویب قدرت اجرایی یافت. همچنین تنها کنوانسیونی است که پس از قدرت اجرایی‌یافتن در کانون توجه اغلب کنفرانس‌های عمده جهانی به منظور تضمین پیاده‌سازی قوانین آن در قالب معاهده بوده است. این کنوانسیون حاوی حداقل استانداردهای حقوقی اخلاقی است که به لحاظ بین‌المللی مورد توافق قرار گرفته و بیانگر توقعات امیدها و آرزوهای جامعه بین‌الملل در مورد حمایت از کودکان و مراقبت از آن‌هاست و اولین توافق بین‌المللی در خصوص حمایت از کودکان است که دارای ضمانت اجرا و توان قانونی است و می‌توان ادعا کرد که بیش از هر سند بین‌المللی دیگری از اقبال عمومی جامعه جهانی برخوردار گردیده است. کنوانسیون حقوق کودک تنها معاهده بین‌المللی حقوق بشری است که به صراحت به سازمان‌های تخصصی سازمان نقش مهمی در نظارت بر اجرای آن می‌دهد. کنوانسیون حقوق کودک در حال حاضر اصلی‌ترین منبع بین‌المللی در حمایت از حقوق کودکان است (۳۲). این کنوانسیون کامل‌ترین سند مربوط حقوق کودکان می‌باشد که تاکنون تدوین شده و اولین سندی است که این حقوق را در عرصه بین‌المللی به صورتی لازم‌الاجرا مطرح کرده است. با توجه به وجود اسناد دیگری هم چون اعلامیه ۱۹۵۹ حقوق کودک که خود راهنمایی در تدوین کنوانسیون بوده است. اعلامیه جهانی حقوق بشر در دو ماده ۲ و ۲۵ به صورت مستقیم و غیر مستقیم حقوق کودک را به طور اجمالی مورد حمایت قرار داده بود. ماده ۲۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که

کنوانسیون حقوق کودکان در مورد شرکت کودکان در جنگ و دیگری پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش، فاحشگی و... کودکان می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

به خاطر اهمیت فوق‌العاده دوران کودکی در رشد و پرورش کودکان، آسیب‌پذیری و لزوم حمایت از آنان و متفاوت بودن آنان از بزرگسالان در همه زمینه‌ها، پرداختن به حقوق کودک اجتناب‌ناپذیر است و عدم توجه به حقوق این قشر عظیم می‌تواند صدمات جبران‌ناپذیری را در آینده به همراه داشته باشد. در ایران مطابق اصل ۳۱ قانون اساسی تحصیل کودکان و تربیت بدنی باید به طور رایگان در همه سطوح و تا پایان دوره متوسطه تا حد امکان فراهم شود که این مسأله در ماده ۲۸ کنوانسیون نیز در قالب اجباری و رایگان بودن تحصیل کودکان تا پایان دوره ابتدایی وجود دارد. همچنین طبق بند ۴ اصل ۳۱ قانون اساسی پدر و مادر یا سرپرست قانونی کودک که وظیفه نگهداری او را بر عهده دارند، موظف هستند موجبات تحصیل فرزند خود را فراهم کنند. حقوق کودک یکی از زمینه‌های مهم حقوقی است که از دیدگاه‌های متفاوت و در رشته‌های مختلف حقوق مورد بحث و بررسی واقع شده و دارای ابعاد حقوقی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی داخلی و بین‌المللی است دولت باید تلاش نماید تا به وظایف خود، از جمله آموزش کودکان و خانواده‌ها، پذیرفتن کودک به عنوان یک موجود مستقل، توجه به نهاد خانواده و عمل کند. در عصر حاضر با توجه به نقش بارز فضای سایبر و مجازی در زندگی یکی از مهم‌ترین عرصه‌هایی که بایستی حقوق کودک مطابق با کنوانسیون حقوق کودک در آن مورد توجه قرار گیرد، فضای سایبر است، به نحوی که کودکان حتی المقدور از تمامی حقوقی که در دنیای واقعی مطابق با کنوانسیون حقوق کودک

یک سند الزام‌آور حقوق بین‌الملل است با تفصیل بیشتری در سه بند به حقوق کودکان پرداخته و ضمن تأکید بر اصل عدم تبعیض در مورد کودکان، حق حمایت‌شدن کودک در سه لایه خانواده، جامعه و کشور را مورد توجه قرار داده است. حق کودک بر ثبت نامش بلافاصله پس از تولد و همچنین حق کودک بر تابعیت نیز مورد تأکید این ماده قرار گرفته است و البته اعلامیه ۱۹۵۹ حقوق کودک با تفصیل بیشتری به حقوق کودک پرداخته بود. با این وجود، تمام اسناد فوق جامعه بین‌الملل در واقع از عدم کفایت نظام حقوقی حمایتی توانمند و کارا در حمایت از کودکان رنج می‌برند. الزام‌آور نبودن اعلامیه‌ها و مجمل بودن میثاق بین‌المللی در پوشش تمامی ابعاد مورد نیاز در حمایت از حقوق کودک روشن و آشکار بود، البته چنانکه خواهیم دید پیش‌بینی کمیته حقوق کودک از دستاوردهای مهم کنوانسیون حقوق کودک به شمار می‌آید، البته تدوین‌کنندگان کنوانسیون حقوق کودک در دیباچه این کنوانسیون ضمن تأکید بر نقش اسناد پیشین، در حقیقت بر این نکته اذعان داشته‌اند که کنوانسیون ۱۹۸۹ در ادامه همان حرکت در حمایت از حقوق کودک است. تدوین‌کنندگان به این واقعیت توجه داشته‌اند که در تمام کشورهای جهان، کودکانی وجود دارند که در شرایط استثنایی نامطلوبی زندگی کرده و بنابراین نیاز به توجه و حمایت ویژه دارند (۳۵). به هر حال این واقعیات با آن پیش‌زمینه حقوق بشری جامعه جهانی را به سمت تدوین جامع‌ترین سند حقوق بشری تا این زمان در حقوق کودکان سوق داد. کنوانسیون حقوق کودک از یک مقدمه و ۵۴ ماده تشکیل یافته است. ۴۱ ماده آن مربوط به حقوق کودک می‌شود و ۱۳ ماده آن مربوط به نحوه اجرای آن در هر کشور می‌باشد. همچنین دو پروتکل اختیاری بر کنوانسیون حقوق کودک در سال ۲۰۰۰ تصویب شده است: یکی پروتکل اختیاری

از آن برخوردارند نظیر حفظ هویت شخصی، حقوق مربوط به آزادی عقیده، آزادی، آگاهی، آزادی تشکیل انجمن و گروه، حفظ محدوده خصوصی استفاده از وسایل ارتباط گروهی، حمایت در برابر سوءاستفاده جنسی، حق بر مراقبت‌های بهداشتی، حق آموزش و پرورش، حمایت از اقلیت‌ها حق بازی و اوقات فراغت و... در فضای سایبر نیز برخوردار باشند. از جمله یکی از مهم‌ترین حقوقی که کودکان مطابق با مفاد کنوانسیون حقوق کودک از آن در فضای سایبر نیز بهره‌مند هستند، حق آموزش می‌باشد، به نحوی که با گسترش فناوری‌های نو نظیر اینترنت، شبکه وب، شبکه‌های مجازی و... در این فضا بستری مناسب جهت بهره‌مندی و ایفای مطلوب این حق فراهم شده است. در کشور ما با توجه به حجم گسترده اطلاعات جذاب هنوز برای حضور کودکان در فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی، سند ملی وجود ندارد در هیچ کجای دنیا اینطور نیست که کودک بدون ضابطه از شبکه‌های اجتماعی استفاده کند. ما این ضابطه‌ها را تعریف نکرده‌ایم و خیلی اوقات فقط شبکه‌های اجتماعی را انکار می‌کنیم، در حالی که انکار ما و ندیدن واقعیت امروز جامعه نمی‌تواند از حجم تأثیرات شبکه‌های اجتماعی و نقش آن در آموزش کودکان بکاهد. اینکه کودک با توجه به حق آموزش، بیاموزد که فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی چیست و چه تأثیرات مثبت و منفی می‌تواند به همراه داشته باشد، کار یک یا دو نهاد مسئول، از جمله آموزش و پرورش و به تنهایی نیست. برخورد قهری هم در این زمینه جواب نمی‌دهد، کم نیستند خانواده‌هایی که از وابستگی کودکان به فضاهای مجازی کلافه شده‌اند. خیلی‌ها ساده‌ترین راه را انتخاب و یا قهر و تشر تلاش می‌کنند کودک را از اعتیاد به تبلت و موبایل رها کنند، ولی طبیعی است تا وقتی کودک امروزی توجیه منطقی نشود که چرا باید حضورش در فضاهای مجازی توأم با

احتیاط و کنترل باشد برخورد قهری نتیجه معکوس می‌دهد. برخورد قهری خانواده‌ها این مشکل را پیچیده‌تر می‌کند. وقتی پدر و مادر خودشان روش‌های درست استفاده از فضاهای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را نمی‌دانند و آموزشی در این رابطه ندیده‌اند، چگونه می‌توانند درباره این مسأله مهم به کودک خود آموزش دهند. بایستی الگوهای تربیتی برای آموزش اصولی کودکان در این زمینه معرفی گردد و شیوه‌های تربیتی صحیح در این رابطه تدوین شود. یکی از وظایف پدر و مادر که متضمن سلامت و از حقوق مسلم کودک است ارتقای سطح سواد رسانه‌هاست. نظارت کردن بر رفتار کودکان در مواجهه با فضای سایبر وقتی مؤثر است که کودک درباره ماهیت مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی، اطلاعات خوبی داشته باشد. در چنین وضعیتی، نظارت کردن می‌تواند کودک را در مسیر صحیح نگه دارد، بدون آنکه تهدید و ترس وجود داشته باشد، اما وقتی کودکی به محض دیدن شبکه‌های اجتماعی، ذوق زده و خیلی سریع شیفته این فضای جدید و ناآشنا می‌شود، تشدید رفتارهای نظارتی و کنترلی جز خسته‌شدن پدر و مادر و سردشدن رابطه فرزندان و والدین تأثیر دیگری نخواهد داشت. کودکانی که فقط در فضای سایبر حضور دارند و فاقد مهارت ارتباطی مثل تعامل با اطرافیان گفتگو با همسالان بوده و حضور فعال در جامعه را از دست خواهند داد.

پیشنهادات

۱- توجه بیشتر دولت به حقوق کودکان اولین و مهم‌ترین راهکار برای احقاق حقوق کودکان است، زیرا طبق ماده ۴ کنوانسیون کشورها پس از پیوستن به کنوانسیون حقوق کودک موظفانند اقدامات لازم را برای این کار انجام دهند، لذا دولت ایران می‌تواند حمایت‌های قانونی و محکمی از کودکان انجام دهد.

۸- والدین و معلمان باید بخشی از زمان خود را به حضور در فضای سایبر به همراه کودکان صرف نمایند و با مشورت با فرزندان خود نحوه استفاده و مدت زمان معقول محدودیت استفاده از فضای سایبر را مشخص نمایند و به کودکان ضرورت حفظ حریم خصوصی خود را بیاموزند.

۹- والدین و مربیان باید قبلاً دوره‌های آموزشی لازم را در مورد خطرات ناشی فضای مجازی را گذرانده باشند و به کودکان این اصل که در محیط فضای سایبر با غریبه‌ها صحبت نکنید را بیاموزند و همچنین کودکان را باید با خطرات فضای مجازی و سایبر آشنا نمایند و آن‌ها را از دانلود و یا آپلود تصاویر بدون نظارت مناسب منع نمایند و از راهکارهای نظارتی استفاده نمایند.

۱۰- نظارت کردن بر رفتار کودکان در مواجهه با فضای سایبر وقتی مؤثر است که کودک درباره ماهیت مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی، اطلاعات خوبی داشته باشد. در چنین وضعیتی، نظارت کردن می‌تواند کودک را در مسیر صحیح نگه دارد، بدون آنکه تهدید و ترس وجود داشته باشد.

۱۱- شبکه‌های مجازی معتبر، ایمن و ویژه استفاده کودکان جهت آموزش مطالب درسی، اجتماعی، فرهنگی، هنری و... به منظور استفاده آسان و مطمئن کودکان راه‌اندازی شود.

۱۲- ارتقای سطح سواد رسانه‌ای کودکان توسط والدین، آموزش و پرورش و دولت‌ها.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

۲- از آنجا که نهاد خانواده اولین و مهم‌ترین جایگاه رشد و پرورش کودک است و تحقق بسیاری از حقوق کودکان در گرو سلامت و امنیت و آسایش خانواده است، بنابراین توجه به نهاد خانواده می‌تواند در جهت احقاق حقوق کودکان بسیار مؤثر باشد.

۳- توجه ویژه به زنان و مادران و تلاش در راه آموزش، رشد و پرورش آنان، زیرا بدون مشارکت زنان تحقق حقوق کودک امکان‌پذیر نیست.

۴- آگاهی و آموزش دادن به مردم نیز می‌تواند در جهت احقاق حقوق کودکان نقش بسیار مؤثری ایفا کند، زیرا بسیاری از مردم از قوانین بی‌اطلاعند، لذا آموزش و آگاهی دادن علاوه بر اینکه از وظایف دولت است، می‌تواند در جهت تحقق حقوق کودکان مفید باشد.

۵- باید علاوه بر قوانین درعمل نشان دهیم که کودکان دارای کرامت انسانی هستند و این کار از طریق مشارکت دادن کودکان در مسائل مربوط به خود، ایجاد بستر لازم برای قبیل شناخت و درک خود و تربیت استعدادها برای فردی کودک، آموزش بازی زندگی به فرزند، آموزش راه عشق و دست‌یافتن به عشق خویشتن، خانوادگی، شغلی و فرهنگی به کودک، جلوگیری از وارد کردن صدمات احساسی و درونی به فرزند، ارج نهادن به کودک می‌تواند در جهت احقاق حقوق کودک مؤثر واقع شود.

۶- تدوین سندی ملی و منشوری استاندارد برای حضور کودکان در شبکه‌های اجتماعی و فضای سایبر ضروری است.

۷- آموزش نحوه استفاده صحیح از فضای سایبر و نهادینه‌نمودن این امر در همه سطوح برای کودکان، والدین و معلمان نیاز به کار فرهنگی بلندمدت احساس می‌شود، طوری که برخورد منطقی با شبکه‌های اجتماعی و فضاهای مجازی به شکل امری درونی و نهادینه شده دربیاید.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

References

1. Hashemzadeh Musa Abadi R. Effects and mutual consequences of law family and virtual space. Isfahan: Qom Bidaran School Publications; 2022. [Persian]
2. Pourgharahamani B. Comparative Study of Strategies to Protect Victims of Computer Crimes in the Criminal Law of Iran and International Documents with Emphasis on the Budapest Convention. Criminal Law Research. 2017; 8(1): 1-36. [Persian]
3. Taheri M, Pejhan A, Mahmoudi MJ, Golshani A. A Comparative Study of the Population Policies of the Islamic Republic of Iran with a Number of UN Countries. Political International Researches. 2021; 13(46): 58-80. [Persian]
4. Rezaei A. Child labor from the perspective of international law and the laws of the Islamic Republic of Iran. Tehran: Islamic Azad University Central Tehran; 2015. [Persian]
5. KhalilpourChalkiasri SA. Iran's penal policy towards providing security for children in cyberspace. Child Rights. 2020; 2(5): 161-187. [Persian]
6. Amanda T, Philippa C. Children's Rights Governance Digital Health. Washington: The Lancet and Financial Times Commission on the Future of Health 2030; 2021.
7. Jafari Langroudi MJ. Legal terms. 34th ed. Tehran: Ganj-e Danesh Publications; 2021. p.406. [Persian]
8. ShahriariAhmadi M. Protecting the privacy of the child in cyberspace with emphasis on the actions of the Council of Europe. Tehran: Allameh Tabatabai University; 2016. [Persian]
9. Ansari B. The child's right to education in the international human rights system. Tehran: Shahid Beheshti University; 2012. [Persian]
10. Marandi E, Ghorbani A. Principles and mechanisms for protecting the right to education in the Constitution of the Islamic Republic of Iran and human rights documents. Journal of Islamic Human Right. 2021; 10(1): 91-120. [Persian]
11. Inanlu M. Virtual space and dual identity of children. Tehran: News of the Islamic Republic; 2021. [Persian]
12. Hosseinzadeh Maleki Z. Exploitation of children on Instagram. Tehran: Khabar Fars; 2020. [Persian]
13. Azimzade S, Hedayat H. From the Restitution of Crime Against Children to How to Recovery the Damages with Comparative Approach Toward the European and American Rules and International Documents. Criminal Law Research. 2017; 5(17): 31-65. [Persian]
14. Stacey B. Steinberg. Sharenting: Children's Privacy in the Age of social media. Emory Law Journal. 2017; 66(4): 1-47.
15. Tajarlo R. Social and cultural rights (Analysis of international and regional documents). Tehran: Dadgostar Publications; 2013. [Persian]
16. Sadeghi A, Seifi A, Anahid F. Legal solutions to protect the privacy of children and teenagers in cyberspace with an emphasis on legal challenges. Ardabil: Islamic Azad University Ardabil Branch; 2017. [Persian]
17. SadeghiJakeh S. analysis supporting the family and the youth of the population: Needs and challenges. National Security Watch. 2020; 116: 59-66. [Persian]
18. Vahedi S. Social networks; Capabilities and threats. Rahevard Noor Quarterly. 2014; 42: 22-46. [Persian]
19. Daly A, Ruxton S, Schuurman M. Challenges to Children's Rights Today. What Do Children Think? Council of Europe/European Children's Rights Unit; 2015. Available at: <https://ssrn.com/abstract=3043903>.
20. Daly A, Ruxton S, Schuurman M. Challenges to Children's Rights Today. What Do Children Think? Council of Europe; 2016. Period.1-44.
21. Niazpour AH, Rezai Humdin S. Examining the child's right to fun and entertainment. Quarterly Journal of Psychological Studies and Educational Sciences. 2016; 3(1): 23-41. [Persian]
22. Badami MA, Meghdadi MM, Pilevar M. Investigating the Impact of Cyberspace on the Abuse of the Right to Raise a Child with Emphasis on Religious Education. Legal Research. 2022; 21(50): 457-494. [Persian]
23. Hadafmand Nabipour H. Children's Rights in Islam and International Documents. Islamic Law Studies Quarterly. 2021; 13: 135-182. [Persian]
24. Shobeiri SM, Nozari F, Koochi E, Meiboudi H, Leilapour N, Rashidi S. Impact of Computer Games on Mental Health of Students. Iranian Journal of Psychiatric Nursing. 2016; 4(4): 1-7. [Persian]
25. Akrami SM, Khairullah P, Muhaddeh R. Legal review of fetal health screening and medical abortion in the population rejuvenation plan and family support. Journal of Medical Law. 2021; 15(56): 505-516. [Persian]

26. Hosseini H, Ekbarenjad H. Analysis of the Convention on the Rights of the Child (Comparison of Islamic and Western Systems). Tehran: Social Cultural Council of Women and Family, Public Relations; 2012. p.656. [Persian]
27. Abbasi Kalimani A. Children's rights in Iran's legal system. Tehran: Mizan Publications; 2015. [Persian]
28. Sharifi Tarazkouhi H, Barmaki J. Legal Challenges of Cyber Space Capabilities in Light of Article 36 of 1977 Additional Protocol. *International Law Review*. 2020; 37(62): 121-146. [Persian]
29. Alami MH, Tai F. Comparative study of children's rights from the perspective of Iranian law and international law. *Islamic Human Rights Studies Quarterly*. 2021; 1(20): 177-200. [Persian]
30. Salami S, Esfidani Z, Hasani S, Motamed-Nejad R. The Right to Mental Health of Children in Cyberspace in Light of Iranian Legal System, Islam and International Human Rights Instrument. *Research Journal of Islamic Law*. 2022; 23(1): 131-160. [Persian]
31. Salami S, Mazhari M. Children's rights in the field of urban law in the light of the Convention on the Rights of the Child. *Children's Rights Quarterly*. 2020; 2(6): 11-42. [Persian]
32. Soleimani A. Guarantees of human rights in the protection of children in the cyber space. Tehran: Islamic Azad University Central Tehran Branch Faculty of Law; 2015. [Persian]
33. Mirkhandan SA. Analyzing the necessity of entertainment in lifestyle from the perspective of moral teachings of Islam. *Applied Ethics Studies*. 2023; 18(1): 73-102. [Persian]
34. Sahoo A. Children's Rights in the Cyberspace. *International Journal of Research and Analyze*. 2016; 4(2): 1-10.
35. Rahmani Z. Investigating the Nature and Limitations of Sterilization in Iranian Legal System and International Documents. *Iranian Journal of Biomedical Law and Ethics*. 2019; 1(2): 85-94. [Persian]
36. Khayat Faderdi A. Human privacy from the perspective of the Qur'an and hadiths. Tehran: Ferdowsi University of Mashhad; 2005. [Persian]
37. Salarian J, Bazbar SS. Mental health in children and adolescents of Tehran. Tehran: Nasl Roshan Publications; 2021. [Persian]
38. Bahadri Khosrowshahi J, Barghi I. The role of Media literacy for parents and social identity with media consumption students. *New Media Studies*. 2018; 4(14): 290-316. [Persian]
39. Seri H. Recognize your child's privacy. *American Journal of Lifestyle Medicine*. 2019; 49(5): 42-58.
40. Elsan M. *Laws of Cyberspace*. 15th ed. Tehran: Shahr-e Danesh Publications; 2021. [Persian]
41. Mohaghegh Damad SM, Ghanizadeh Bafghi M. Determining General Interests of the Child in the Perspective of Imamiye Jurisprudence and Its Fundamentals. *Private law studies*. 2016; 47(1): 157-172. [Persian]
42. Hunter D. Cyberspace as Place and the Tragedy of the Digital Anticommons. *Law and Society Approaches to Cyberspace*. 2017; 101: 123-145.